

RAZORI

LIST ZA DORAŠČAJOČO MLADINO

LETO VII

4

1938 - 39

Ministrstvo prosvete je z odlokom S. n. br. 40984 od 29. oktobra 1937 ponovno priporočilo „Razore“ za vse meščanske in nižje srednje šole

Nagradni razpis za najboljši spis bomo nadaljevali v januarski številki. Tedaj bomo tudi nagrade razdelili. Zaradi božičnega gradi-va smo v tej številki izpustili »Kljukca«, ki ga bomo nadaljevali v prihodnji številki. Pošljite nam križanke, zlogovnice in uganke! Za božič vam sporočamo veselo vest: Ob koncu letnika bo prejel vsak naročnik krasno mladinsko povest v obliki lepo opremljene knjige! Zato pa vas prosimo, da točno plačujete naročnino!

Nagradno vprašanje št. 4

1. Kateri slovenski pisatelj je to?
2. Kje in kdaj se je rodil?
3. Njegovo največje delo?

Rešitev križanke „Razori“

Vodoravno: 1 administracija, 13 Iztok, 17 on, 19 Por, 22 Ra, 23 Zadar, 24 Kitajska, 26 gramatika, 30 Dara, 31 ovi, 32 dar, 33 oliva, 34 otok, 35 Izida, 37 ako, 38 talas, 39 Amerika, 41 kor, 42 gad, 45 ura, 46 in, 47 Oka, 48 lan, 49 ro, 50 rum, 51 in, 52 as, 53 Razori, 58 klecati, 63 voda, 66 hoje, 68 ti, 70 rdjav, 72 Erika, 73 pila, 74 il, 75 ar, 76 ir, 77 tiara, 79 oda, 81 Jordan, 83 Niger, 85 očka, 86 Ilka, 87 lar, 88 Argo, 89 Azov, 90 rt, 91 an.

Navpično: 1 artikulirati, 2 da, 3 iz, 4 nada, 5 Ida, 6 Sarajevo, 7 trak, 8 ako, 9 civilizacija, 10 iti, 11 ja, 12 ajda, 13 ikra, 14 za, 15 oglavnica, 16 Krim, 17 Omar, 18 na, 19 Pitagora, 20 oko, 21 rak, 25 Salomon, 27 Ave, 28 tok, 29 tiran, 36 Zorana, 40 ironija, 43 akustika, 44 dam, 54 zrak, 55 Odra, 56 rja, 57 i-a, 59 Lear, 60 er, 61 ako, 62 tara, 63 vino, 64 ol, 65 Dana, 66 hlev, 67 Erot, 69 Iran, 71 vol, 73 Pag, 74 Igo, 78 il, 80 da, 82 dr., 84 iz.

PAZI! Naslov uprave: **Uprava Razorov v Ljubljani, Gregorčičeva ulica 23** — Naslov uredništva: **Tone Gaspari, urednik „Razorov“ in upravitelj meščanske šole v Domžalah**

Naslovno stran vsake številke riše slikar Nande Vidmar.

RAZORI izhajajo vsak mesec v šolskem letu. — Letna naročnina 30 din, posamezna številka 3 din. List izdaja Združenje jugoslov. učiteljstva meščanskih šol, ljubljanska sekcija, zanjo odgovarja Anton Fakin, upravitelj meščanske šole v Ljubljani. List urejuje Tone Gaspari, upravitelj meščanske šole v Domžalah. Za uredništvo odgovarja Pavel Kunaver, upravitelj meščanske šole v Ljubljani. Tiska tiskarna Merkur d. d. v Ljubljani (njen predstavnik Otmar Mihalek).

Ivan Potrč

Agrarci

Ilustrira Drago Vidmar

IV

Stari Budja je hodil naprej in gazil sneg, mladi pa je vlekel za njim dvoje pohorskih sani, zase in za očeta. Jutro je bilo zgodnje, komaj da se je napravljal dan. Ko sta privozila iz bistriške grabe, se je mladi ustavil in sedel na sani, da bi se odpočil; kajti pot iz grabe se je vzpenjala strmo kakor po strehi. Od obeh strani so se spuščala proti zamrzlemu bistriškemu potoku pohorska slemena, obrasla z zasneženim drevjem; smreke na oni strani so bile podobne svečkam na božičnem drevescu, ki ga je videl mladi Budja v Pongračevi krčmi. Hlebičeva kmetija se je komaj videla iz megle. Graščinska žaga ob Bistrici je izgledala s te strmine kakor da bi bila zasuta s snegom. Počivala je; kajti mraz, ki je pritisnil zadnje dni, je dvignil vodo. Budjeva bajta spodaj je bila od tod čudovito majhna; rila je iz snega med štirimi orjaškimi smrekami, kakor jesenski jurček iz maha v gozdu. Dim, ki je lezel navpično iz odprtine na strehi, je napovedoval lep dan. Megla se bo z dnevom dvignila, vreme se bo napravilo. Budja je spreletel klanec pod sabo, po katerem sta privlekla sani in skoraj zavriskal. Tod bo neslo sani nazaj, da bo veselje! V desetih minutah bo s planine! A ni zavriskal, zaradi očeta ne. Zagledal ga je precej nad sabo, kako je počival in se opiral na sekiro. Ko je privozil mladi Budja do njega, je opazil, da se je oče nekam zamislil.

»Če se ne bo vreme naredilo, bodo gledali žagarji za svetke skozi prste,« je povedal in krenil naprej.

Pot do spodnje Žavcerjeve frate se je vlekla med hosto. Drevje v gozdu je stalo negibno in kakor ukopano. Nikjer se ni nič zganilo, gluha tišina je ležala vsenaokoli; ko da bi snežena odeja prekrila vse življenje, ki je šumelo in poganjalo skozi poletje po teh pobočjih. Slišati je bilo edino očetove škornje, ki so poškrpavali po snegu in sani, ki so se gluho vlekle za mladim Budjem.

Stari drvar je od časa do časa, ko da bi ga kaj zjezilo, zamahnil s sekiro po vejah, ki jih je sneg pobesil preko ceste, da se je zaprašilo za njim.

Deset let je drvaril po teh hostah, prenekatera bukva in smreka je padla pod njegovo sekiro, je razmišljal. A zdaj sredi te zime, še pred svetki, bo treba iz grabe. Graščina ga ni hotela vzeti več na delo, niti njega niti njegovega sina. Ko se je vrnil iz zaporov, so mu odpovedali streho. Treba bo iti od tod. Treba bo naložiti na sani mizo, tistih nekaj desk, ki se jim je pravilo postelja, potrgati z vseh prepaženih lesenih sten podobe in boga in odriniti iz bistriške grabe. Včasih, še pred dobrim mesecem, je bil prav tako prepričan o tem, da se bodo selili, vendar ne tako hitro in sredi zime, in ne on sam. Hotel je, da bi se selili vsi drvarji iz te globoke grabe, koder je sijalo sonce komaj dobri dve uri na dan — in še to v poletnem času, pozimi pa sploh nič. Bistriški kot dobro uro od tod je bil sončen kakor deveta dežela. Tam je zorelo v jeseni sadje in poleti žito na poljih. Tam so lahko sejali celo ajdo na zimo, in dozorela je. Nič drugega ne bi bilo treba drvarjem in bajtarjem, kakor da bi lepega dne, morda že čez leto dni, naložili svojo ropotijo iz bajt in jo odpeljali v bistriški kot, kjer bi jih čakale lesene hišice, ki bi čez leto zrasle ko gobe po dežju. Vse bi se dalo napraviti; kajti po grabi so živeli ljudje, ki so vedeli prijeti za vsako delo. Ta je bil tesar, oni mizar, tretji zidar. Stari Budja je nosil tisoč načrtov s sabo. Skraja so ga gledali postrani, ko jim je začel razlagati svoje velike načrte in zamisli; pozneje so se sicer oklenili njegove misli, ko jim je pripovedoval, kako je drugod, in ko so od drugih zvedeli; na koncu pa, ko se jim je zemlja že povsem približala, ko je ležala skoraj v njihovih rokah, pa so šli in izdali vso njegovo veliko misel in bistriški kot za kamenje v Malem Grabnu. Bolje bi bilo za nje, da bi ostali po teh grabah, kjer ni nič drugače, kakor bo v Malem Grabnu. Kaj pa je graščini za tisti košček zemlje? Še močnejše bo privezala z njim bajtarje nase. Od kamenja v Malem Grabnu ne bodo mogli živeti, kakor bi lahko od zemlje v bistriškem kotu.

Zenada pa se je vzradostil, počakal sina in mu dejal:

»Nič ne reči, Tonč, če se bo treba seliti. Svet je širok, že Pohorje samo je veliko. Nič ni najino na njem, vendar pa je vse Pohorje najino. Po vsem svetu raste kruh. Samo kamenje v Malem Grabnu ga ne bo rodilo. Motil sem se glede teh ljudi. A nič ne reči, Tonč, še bo drugače!«

Prigazila sta iz hoste in se ustavila sredi spodnje Žavcerjeve frate. Vreme se je v resnici dvigalo. Pred njima je ležal ves bistriški predel Pohorja; vse strmine, ki so se vesile v grabe, so bile obraščene z drevjem.

»Vse tole je graščinsko,« je dejal stari Budja mlademu in pokazal naokoli z roko. »Na stotine drvarjev dela po teh hostah. Zjutraj

si kuhamo polento, opoldne obedujemo kar nam ostane od jutra posušeno v ponvah, za večerjo pa se lahko prepiramo. Hotel sem, da bi bilo drugače, pa so ljudje že preveč navajeni polente. Lahko, da bo takrat drugače, ko boš ti zrastel, kajti svet leze vedno naprej, čeprav počasi. Nič ne reči, Tonč!»

Stari Budja je znova udaril s sekiro po mladem smrekovem deblu, da se je zaprašil sneg po obema in se nasmehnil otroku. Tudi mladi Budja se mu je nasmehnil, a rekel mu res ni ničesar. Odšla sta naprej in se razgovarjala vso pot do zgornje Žavcer-

jeve frate, kjer so ju čakala nasklana bukova polena. A govorila nista več o bistriškem kotu in o Malem Grabnu; stari Budja je kazal zajčje in srnje sledove.

»Viš, todle je šla srna, in še prav počasi je hodila. Lahko bi šel ob njej.«

»Če bi me počakala?«

»Zakaj ne? Blagoslovljene soli bi ji moral potrositi na rep, pa bi te počakala in šla s teboj.«

»A?« je zinil mladi Budja in ga smeje pogledal. Ni verjel. Očetova je bila predebela.

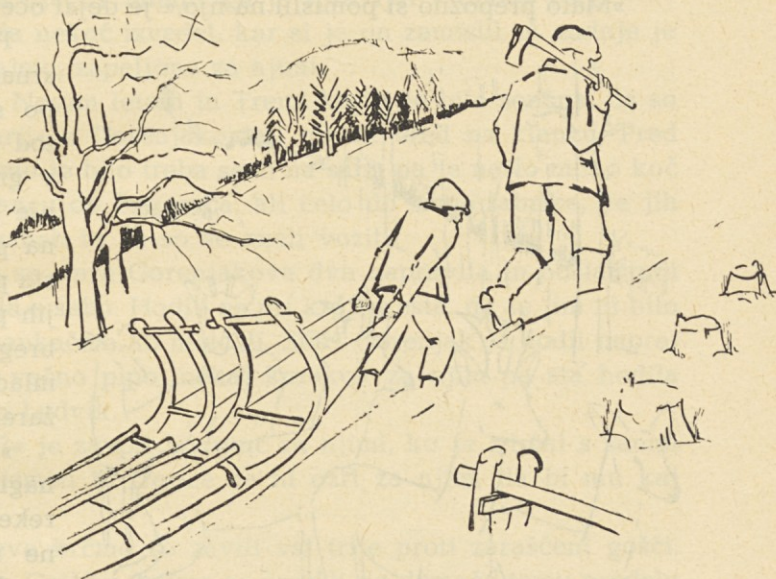
»Poskusi enkrat,« ga je navijal oče.

Ali mladi Budja se je že naspol znašel. »Pa kako bi srni potrosil sol na rep?« je vprašal očeta. »Saj me ne bi počakala...«

Oče se mu je smehljaj. Šele ob očetovem smehu se je mlademu zdaniilo, da ga je hotel potegniti. »Ne boš me!« je zaklical za očetom, pograbil sneg in ga pognal za njim. Stari Budja je odskočil in zbežal.

»Ti lahko bežiš, ti!« je klical mladi za njim. »A kako naj letim jaz, ki moram vleči dvoje sank!«

Takrat je stari Budja, ki je bil precej pred sinom, zamahnil z roko in položil prst na usta. Mladi je utihnil. Pritekel je s sanmi k očetu, ki mu je ne da bi kaj rekel, pokazal v hosto. Na obronku

gozda je stalo pet srn in obračalo glave, kakor da bi slutile človekovo bližino. Mladi Budja se je nehote pripognil, da ga ne bi zagledale.

»Kako lepe so!« je pošepetnil.

Dolgo sta zrla na nje. A nazadnje sta morala iti. Hotela sta napraviti ovinek, da bi jih obšla, a so jih živali prehitro zaslišale. Ko strela so planile in izginile v hosti.

»Če se od volka meniš, volk pride,« je pripomnil stari, mladi pa je rekel: »Joj, če bi imel puško!«

»Malo prepozno si pomislil na njo,« je dejal oče in se nasmehnil.

Pol ure za temi srnami sta prigazila po snegu, ki je bil tod zdaleka višji ko v grabi, preko zgornje Žavcerjeve frate na planino. Naložila sta polena na sani in jih povezala. Hoja v breg je razgrela kri mlademu Budji, da je žarel ko kuhani rak.

»Ko strela bova naglo v grabi,« je rekel. »Vozi, a nikar ne nori! Drva niso vredna, da bi si polomil noge; saj se ti lahko še pri vsej pameti kaj pripeti.«

Ali sin je že stal na saneh in se spuščal.

Težka polena so ga kmalu tako gnala, da se je začelo kaditi za njim. Preden je zavozil med drevje v klanec in zginil izpred oči starega Budje, je zavriskal. Potlej je Budja slišal samo še glasne klice: »Ho-hoo, hoo-o-oj!« s katerimi je fant opozarjal ljudi, ki bi prišli po klancu. A tale fantov klic je vedno bolj zamiral, dokler ni povsem zamrl.

»Od hudirja žene sani!« je rekel stari in se malo bal za fanta, a vendarle se mu je dobro zdelo, da si upa njegova kri tako divje voziti. Potegnil je sani iz hoste in stopil na strmini na nje. Skrbno se je opiral z nogami v sneg, da ne bi začele prenaaglo drseti. Budja ni vpil med vožnjo; računal je, kolikokrat bo še moral v planino po

polena in koliko bosta zaslužila, ko jih bosta spravila k cesti. Ali naj je obračal številke tako ali tako, znova in znova so mu pokazale, da bodo to leto tolkli suhe praznike. Pri kmetu, kjer je zdaj delal, je bil zaslužek za polovico slabši, kakor je bil pri graščini. Nazadnje je stari Budja stisnil zobe, se pognal po klancu za mladim in skušal mladostno zavpiti:

»Ho-hoo, hoo-o-oj!«

Mladi mu je odgovoril. Strela je bila že v grabi! Budja se je pognal z novo močjo po klancu, da je sneg pršel za njim, kakor če bi ga oral. Ta njegov mladič ga je spravljal v dobro voljo.

Fant bo morda nekoč izvedel, kar si je on zamislil. A zadnje je bilo še daleč. Dajmo, zapeljimo za njim!

Nedelja med Novim letom in Tremi kralji je bila sončna, da so bili vsi »fabrikarji« z Gorenjakovimi otroki vred na klancu. Pred Šmigovčevo krčmo je bilo treba sesti na sani, pa je neslo mimo koč daleč dol po klancu do Pongraca, ali celo do same fabrike, če jih je bilo več na saneh in če so se znali voziti.

Popoldne sta se stara Gorenjakova dva napravila in odšla; tudi Ludvika sta vzela s sabo. Hodili so pri kraju ceste, da se jim ni bilo treba izogibati sankam, in molčali. Stari Gorenjak je hodil naprej in vlekel svojo večno pipo, nekaj korakov za njim pa sta hodila Gorenjakovca in Ludvik.

»Kam greste?« je zavpil Lovrenc za njimi, ko je zdrčal s sanmi mimo, a nihče izmed te trojice se ni ozrl za njim, da bi mu kaj odgovoril.

Za Šmigovčevo krčmo so zavili vsi trije proti zaraščeni gošči, ali proti Malemu Grabnu, kakor so pravili po domače temu predelu najbolj zapuščene graščinske hoste. Nekdo je že hodil tod, kajti ozka in komaj izhojena pot je peljala v Graben. Kmalu, skoraj prehitro so bili v hosti. Oče je šel naprej, postajal in se oziral, kakor da bi kaj iskal, mati pa je ves čas govorila.

»Poglej, Ludvik! Tole na tej strani so dobili Toplakovi, a tu je Klanfarčino. Ženska je imela jezik, pa so ji dali blizu ceste.«

Oče je šel naprej, še niže.

»A tam je zdaj naše,« je povedala mati. »Tam, kjer gre zdaj, tam je meja!«

Mladi žagar je šel za starim in se razgledoval. Tla tod so bila na vse mile viže nagnjena, samo ravna niso bila; moral je paziti, da mu ni spodrsnilo na kamenju, ki ga je zakrival sneg. Redke hoje so rasle tod.

»Podrla jih bosta,« je dejala, in fant je vedel, da je mislila njega in očeta, »in razžagala. Porabili jih bomo za hišo. Kamenja je resda dosti, ali za temeljno zidovje in za klet bo dobro.«

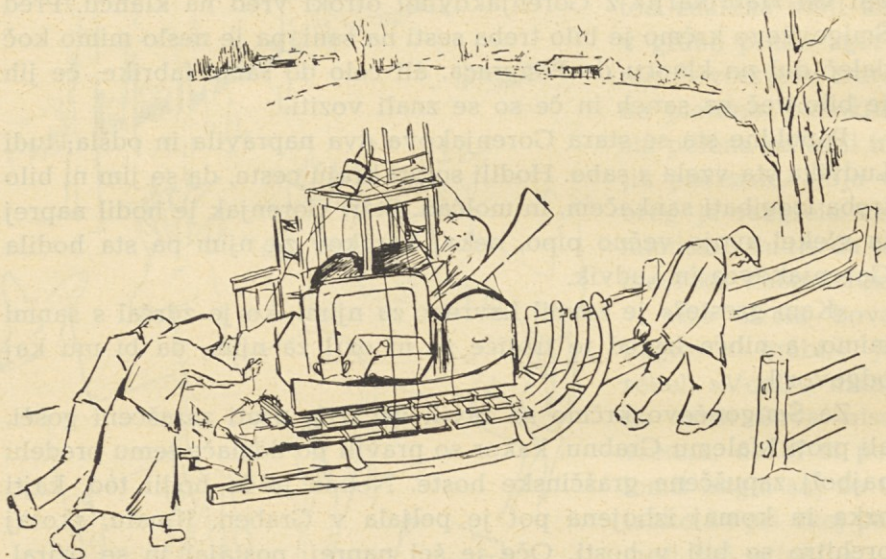
Ludvik je prikimaval, in dobro se mu je zdelo, da govori mati z njim kot z odraslim.

»Vidiš, do tja sega naše, kjer stoji zdaj on. V tistem kotu bo hram,« je nadaljevala mati.

Do tja je bilo komaj slabih sto korakov. To je bil torej njihov svet. Fantu je šlo skoraj na jok, če se je spomnil na njive v bistriškem kotu.

»Drevje bo treba podreti in štorovje izkopati. Spomladi bo že rasel tod krompir. Tudi drugi bodo začeli podirati, da bo prišla zemlja do zraka.«

Ko so si vse ogledali in prišli iz Malega Grabna na klanec, je hotel Ludvik povedati materi, kako bo že jutri začel z delom, četudi še pokriva sneg Mali Graben. A preden je začel pripovedo-

vati, so privozile proti njim dvojne sani, navrh naložene s skromnim bajtarskim pohištvom. Miza, narobe obrnjen stol, deske, in nekaj skrinj. Sani je vlekel mlad fant, potiskala pa sta jih starejši moški in ženska. Vsa otročad na klancu je obstala in zrla v sani.

»Jezus!« je vzkliknila mati, »Budjevi se selijo!«

Oče ni rekel nič, samo nekaj je zamomljal v pozdrav, ko so se srečali. Tudi Ludviku je bilo nerodno.

Ali mladi Budja bi ne bil Budjev sin, če se ne bi ustavil vstric Ludvika in rekel na glas:

»Adijo, Gorenjak!«

Potlej je znova potegnil škripajoče sani. Mislil je na besede starega Budje, ki mu jih je povedal, ko sta šla po polena.

— Svet je širok, že Pohorje samo je veliko. (Dalje prih.)

Čarobni prstan

Nekega dne je kmet, ko je zoral že vso njivo, sedel na plug, si obrisal znojno čelo in zamrmral:

»V potu svojega obraza boš jedel kruh,« je bilo rečeno nekoč. Dobrovoljen nasmeh mu je zbežal preko ustnic. Tedaj pa je stopila pred njega — od kod je prišla in kdaj je prišla, se kmet ni mogel domisliti, zakaj ni je prej videl — stara ženska, brez zob, suha, takšna kakor opisujejo pravlјice čarovnico.

»Mnogo sreče!« je pozdravila.

»Bog daj, Bog daj!« je odzdravil kmet in jo gledal.

»Eh, če hočeš najti srečo, ti ne bo pomagal le Bog, tudi sam si jo moraš iskati. Kdor išče najde!«

Starka je pokimala s suho brado, se ozrla h gozdu in rekla:

»Poglej, tam v gozdu raste visoka jelka. Pojdi in posekaj jo. V nji boš našel svojo srečo, če jo boš znal oceniti.«

Rekla je in odšla. In ko se je ozrl kmet po nji, je že ni bilo nikjer več.

»Hm, kaj vse to pomeni?« je pomislil. »Saj se mi menda ni sanjalo? Videl sem starko pred seboj, in tudi slišal njen glas. Izginila pa je kakor v sanjah.«

Pognal je vole, dooral ostanek in odkorakal domov.

»Veš kaj, žena,« je rekel prišedši z voli in plugom domov, »neka stara ženska mi je svetovala, naj posekam tisto visoko jelko v gozdu. Baje bom v nji našel srečo. Kaj praviš k temu?«

»Poskusi in veruj,« je rekla žena in že mu je napolnila torbo s hrano. »Saj pravijo, da premika trdna vera gore!«

Kmet je vzel sekiro in odšel v gozd. Ogledal je jelko od vseh strani. Res, lepa je bila, vitka in visoka. Zavihal je rokave in jo posekal. Ko je padla, je videl med vejami gnezdo. Dve jajci sta bili v njem, ali obe sta se pri padcu razbili. Iz enega jajca se je zdajci razvil orel, iz drugega pa se je skotalil prstan.

Orel je rekel kmetu:

»Vzemi ta prstan. Čaroben prstan je. Kar koli si boš zaželel, se ti bo izpolnilo, če ga boš zavrtil.«

Kmet je vzel prstan in odšel domov. Spotoma se je ustavil v mestu, kjer je bil zlatar. Pokazal mu je prstan in ga vprašal, koliko tak prstan stane in kakšna je njegova vrednost.

Zlatar je ogledoval prstan, nato pa dejal: »Nobene vrednosti nima ta prstan!«

Kmet mu je povedal zgodbo, ki se mu je prigodila in da mu je orel rekel, da ima ta prstan takšno in takšno čarodejno moč.

Ko je zlatar slišal to zgodbo, ga je spopadla lakomnost. Povabil je kmeta, naj prenoči pri njem. Ponoči se je zlatar priplazil h kmetu, mu tiho snel prstan s prsta in mu nataknil ravno takšnega, samo ponarejenega. Ko se je kmet zjutraj prebudil, se je zlatarju zahvalil za prenočišče in se odpravil domov.

Po kmetovem odhodu, se je zlatar zaprl v sobo in zaželel sto tisoč dukatov. Komaj je obrnil prstan, so začeli padati dukati izpod stropa. Padali so in padali, da so vsa tla sobe bila že polna in se pod težo zlata kar šibila. Ker niso nehali padati, zakaj sto tisoč dukatov je velika teža, se je pod prelomil in zlatar je z dukati vred strmoglavil v klet in se ubil.

Kmet pa je prišel domov. Pokazal je ženi prstan in rekel:

»Posekal sem jelko. Gnezdo je bilo na nji. V gnezdu dve jajci. Obe sta se razbili pri padcu jelke. Iz enega je zletel orel, iz drugega se je skotalil prstan. Pa mi je rekel orel, naj vzamem prstan, zakaj vsaka želja da se mi bo izpolnila, katero bom zaželel.«

Žena pa, kakor sploh ženska, je brž rekla:

»Želim si tisti kos njive, ki leži poleg naše!«

Mož je odgovoril:

»Delali bomo, pa jo bomo kupili. Za tako reč ne bom rabil moči prstana.«

In tako je bilo. Delali so in kmalu je bila njiva njihova.

In zopet je rekla žena:

»Želim si nekaj več krav!«

Mož je menil, da je za tako reč škoda rabiti moč prstana, pa je rekel:

»Delali bomo in bomo kupili krave!«

In zgodilo se je vse kakor sta želela. Kmalu je bila hiša polna vsega. Postala sta najbogatejša v vasi. Imela sta otroke, mnogo blaga in vsega, kar sta želela. Res da so bile njune roke žuljave ali to ju ni žalostilo, še vesela sta jih bila. Zakaj v njima je bila zavest, da sta vse to, kar imata, pridobila s trdno voljo in z delom svojih rok.

Ruža L. Petelinova

Črni sneg

Pada, pada, črni sneg,
črni sneg — fabriške saje,
vso dolino je pregrnil,
vse počrnil je ograje.

Toda v smrečju vrhu gore
beli Božič ivje trosi.
Tja bi radi po svežine.
Mama, čuj, zakaj smo bosí?

Smrečica

Ilustriral Tone Kralj

Tiste dni pred božičem so imeli Ušajevi otroci med seboj neke skrivnosti. Bili so štirje. Cene, Zofka, Filip in Nejče, da jih naštejemo po starosti. Cene je bil že cel dijaček, a to ga ni motilo, da se je kdaj pa kdaj rad poigral. Zofka je hodila v tretji razred, a Filip v prvega. Nejče je bil najmlajši; na sebi je nosil nekaj, kar je bilo komaj podobno hlačicam.

Vse večere so se stiskali v kuhinji, kjer je bilo najtoplejše. Morali bi se učiti, toda kadar se je mati obrnila k ognjišču, so dvignili glave, nastalo je pritajeno šepetanje.

Ako pa je odšla iz kuhinje, so bile knjige koj pozabljene. Iz vseh kotov so se prikazale najrazličnejše stvari. Škarje, pisani papir, staniol, oreški in Bog si ga vedi, kaj še vse. Pripravljali so lepe okraske za božično drevo. Odkar je Cene začel hoditi v šolo, so ga imeli. Seveda ne takega, kakršnega imajo v družinah, kjer se večina življenja ne godi le v kuhinji in očetje ne

prihajajo umazani in izmučeni z dela. Predlanskim so imeli le veliko smrekovo vejo, ki so jo okrasili. Lani je bil privlekel Cene od nekod drevesce, ki pa ni bilo smrečica. To res ničemur ni bilo podobno.

Okraski jih niso skrbeli. V slaščičarni dobijo za mal denar celo prgišče piškotov. Oreh, zavit v staniol, se sveti, da je radost. Iz pisanega, svetlega papirja je mogoče izstriči vse mogoče okraske, ki so videti kot prave cvetice in venci. Zofka je bila v tem prava umetnica. Pod njenimi spretnimi rokami so nastajali konjički, ptičke, angelčki — vse kakor živo. Pri tem je vtikala jezik med

zobe in strigla tudi z usti. Menda se ji je delo prav zato tako posrečilo.

Toda — kje bi dobili smrečico? Oče ne bi odrinil toliko denarja, saj ga je še za najpotrebnejše primanjkovalo. Vendar to vprašanje Nacetu vse dni ni dalo miru. Pregarjalo ga je v šoli in v sanjah. Zaman je tuhtal in obračal na vse strani, ostajala mu je samo ena rešitev. Sprva se je grozil nad njo, a se mu je zdela od dne do dne bolj prijazna.

Zaupal jo je Zofki. To ni bila nikaka neprevidnost, zakaj Zofka je znala molčati. Potreboval jo je pri svojem podjetju. In mu je bilo tudi težko obdržati skrivnost čisto zase. Še pred bratcema je le stežka brzdal svoj jezik.

»Letos bomo imeli pravo smrečico,« je nekoč izbleknil.

»A!« se je zavzel Filip. »Kje pa jo boš dobil?«

»Nekdo mi jo bo dal.«

»Kdo?«

Več ni bilo mogoče spraviti iz njega.

Poslednji dan je bil od sile nemiren. Trikrat se je skesal, a se je zopet trikrat utrdil v svojem sklepu. Bil je ves dan tako zamišljen in molčeč, da ga je mati vprašala, ako je bolan.

Ko je nastal večer in so že gorele luči, je sedel, kot da je primrznjen na knjigo. Zofka ga je zdaj pa zdaj pogledala in ga opominjala z očmi. Slednjič ji je namignil, naj ga počaka na stopnicah. Ako bi odšla oba hkrati, bi lahko kaj sumili.

Mati je odšla v sobo, da bi še pred večerjo pripravila postelje, tedaj se je izmuznil iz kuhinje. Iz kota ob vratih je pobral sekirico, ki jo je bil že prej pripravil, in si jo je zapel pod jopič. Zofko je našel na stopnicah, vsa se je tresla od strahu in mraza. Krčevito ga je zgrabila za roko in ga ni več izpustila.

Hvala Bogu, bila sta na ulici! Nebo je bilo oblačno, drobno je rosilo, ceste so se svetile od blata in vlage. Tiho, molče sta šla ob hišah, zavila na desno in dospela v dolg drevored. Tam so bile luči redke, vedno redkejše, med njimi so ležale grozeče sence. Zgrozila sta se pred njimi in se še tesneje privila drug k drugemu. Naceta ni bilo manj strah kot Zofke, prav zato je potreboval njene družčine in pomoči.

Ob drevoredu se je vlekla grapa, obrasla z akacijami. Za njo so se raztezale njive, a za njivami travnik. Na njegovem skrajnem robu so rasle smrečice. Da bi preplezala grapo, ni bilo niti misliti. Morala sta narediti velik ovinek. Na koncu drevoreda je zavila peščena pot na desno. Tam se je že začenal travnik, ki je bil ograjen z visokim, zelo gostim živim plotom.

Edina lesa, prepletena z bodečo žico, je bila pretežka; da bi jo bila mogla odpreti. Toda ob lesi je bila luknja v plotu, ki jo je bil Cene že prej izvohal. Pretaknil se je skozi njo in pomagal tudi Zofiji, ki se je bila opraskala ob trnju, a ni čutila, da bi jo kaj bolelo.

Za trenutek sta obstala kot izgubljena in se razgledovala. Ta zemlja je bila last dolgokrakega predmestnega kmeta, ki je imel prav tako dolgokrakega sina. Cene je dobro vedel, da nihče ne sme stopiti na njegov svet. Ko se mu je zdelo, da ni nikake nevarnosti, sta se z Zofko tihotapila do temne lise v ozadju.

Tam, kjer se je svet rahlo dvigal, so rasle smrečice, same smrečice, vse kakor ustvarjene za božična drevesca. Veselo, brezskrbno jima je zatrepetalo srce, ko sta stala pred njimi. Nič več nista mislila, da ne delata prav, nista čutila strahu ne nevarnosti, vse je bilo pozabljeno.

»To?« je Cene pokazal na prvo smrečico.

»Ne, rajši onole tam,« je rekla Zofka.

»Tista je prevelika. Rajši to.«

Tedaj se je zgodilo. Ako bi bila udarila strela, ali se odprla zemlja in izbruhnila same hudičke, bi se ne bila mogla tako prestrašiti. Od plotu se je bilo dvignilo nekaj črnega in z zamolklim krikom teklo proti njima. To ni mogel biti človek, zdel se jima je mnogo večji, velikanska pošast na dveh nogah.

Zofka je od strahu počenila in zacvilila kot ujeta miška. Cenetu je sekirica padla iz rok, bil je brez diha, vroče in mrzlo hkrati ga je sprehajalo po hrbtu. Preden se je zavedel, da bi utekel, ako bi bilo sploh mogoče uteči, je tisto strašno priteklo do njega in ga zgrabilo za roko.

»Zdaj te imam, paglavec nemarni! Nisem te zastonj čakal.«

Bil je kmetov dolgokraki sin. Cene ga je spoznal. To mu je le povečalo strah. Zavedel se je velike nevarnosti, četudi še ni utegnil preudariti vseh mogočih posledic. Napel je vse sile, da bi izpulil roko.

»Neee, prosim vas!« je zaječal. »Pustite me! O, pustite me! Saj ne bom več!«

»Le čakaj, boš že še piskal! Tako poceni je ne boš odnesel!« Zofka je bila medtem pobegnila.

Dolgonožec je vlekel Ceneta naravnost proti lesi. Deček se mu je upiral z vsemi štirimi, za žive in za mrtve, drsel po mokrih tleh. Slednjič je spoznal, da je vsak upor zaman, predal se je obupnemu joku. Da bi ga vsaj natepel in izpustil! Tako pa je pričakoval najhujšega.

Sredi drevoreda, kjer so se začenjale prve hiše, sta srečala nekega gospoda. Četudi je bil Cene ves solzan, na pol slep od joka, ga je vendar spoznal. Stanoval je v hiši na drugi strani ulice. Bil je zmeraj razoglavljen, nosil je precej dolge, skuštrane lase. Kadar je stal ob oknu in kadil cigareto, so se mu pačili. Od pa se ni nič

jezilo. Nasprotno — iztegnil je jezik in se jim popačil — milo za drago. To je bilo smešno. Potem so se naveličali in se mu niso več pačili. Bil je res špasev gospod. Ne bi ugovarjali, ako bi imeli takega očeta.

Zdaj ga je videl vsega v solzah, kako ga dolgokraki fant vleče za seboj. Kaj si bo mislil? Ozrl se

je. Kuštravec je še vedno stal na mestu. Tedaj se je v Cenetu porodilo rahlo upanje. Ne toliko iz strahu in žalosti, nalašč, da bi še bolj opozoril nase, je zatulil.

»Tiho!« mu je rekel fant. »Kaj plašiš ljudi!«

»Slišite!« se je tedaj oglasilo za hrbotom. »Kaj pa je storil ta deček?«

Fant se je ustavil in se nejevoljno ozrl. Sprva se je zdelo, da ne bo odgovoril, potem pa je le iztegnil jezik.

»Smrečice nam kradejo,« je rekel. »Vsak božič nam jih zmanjka. To je že od sile! Tega ne moremo več trpeti.«

Gologlavi gospod je gledal Ceneta pol dobrodušno, a pol začudenjem.

»Ali je res?« je vprašal.

Cene si je obrisal solze. Čutil je, da je najboljše, ako temu gospodu vse prizna. Morda ga to reši. Jecljajoče, s pretrganimi besedami je povedal vso resnico.

»Kakor vidim,« je gospod rekel fantu, »vam ni ukradel nobene smrečice.«

»Ha! Ker je ni utegnil. Sicer bi jo bil.«

»Pa kaj nameravate z njim?«

»Stražniku ga oddam. Naj naredijo z njim, kar hočejo.«

Ko je Cene slišal te besede, ga je obšel tak obup, da je z nogama cepetal po blatu in so ga znova oblile solze.

»Poslušajte!« je rekel gospod Kuštravec. »V nekem oziru imate prav, nič ne rečem. Toda kaj boste imeli od tega, ako ga oddaste stražniku? Škode niste imeli, le njemu boste škodovali. Pustite ga meni!«

Fant je gledal nekaj trenutkov, nato je izpustil Ceneta, se obrnil ne da bi voščil lahko noč in z dolgimi koraki odšel po cesti.

Cenetu je bilo, kakor da je padel z lune. Še ves je trepetal, hkrati se je cedil od hvaležnosti. Stal je, gledal Kuštravca, zbiral besede, da bi se zahvalil, a ni našel glasu.

»Kako ti je ime?« ga je vprašal gospod.

»Cene.«

»Prav. Priznaj, da nisi prav delal. To bi bila tatvina. Ali priznaš?«

Deček je prikimal.

»Ako mi sveto obljubiš, da kaj takega ne storiš več, ti jaz kupim drevesce.«

Cene bi mu bil vse obljubil. Ne toliko zaradi smrečice, ampak iz globoke hvaležnosti, da ga je rešil. Nikoli več! Tega mu ne bo mogel pozabiti.

Odšla sta dalje po cesti, tedaj se jima je nenadoma pridružila Zofka. Prej se je bila skrila v senco kostanja in trepetajočega srca čakala, kaj bo.

Ko sta se Cene in Zofka četrto ure pozneje vrnila domov, sta s košato smrečico slovesno stopila v kuhinjo. Filip je zakričal kot nor, mati pa se je od strahu sesedla na stolicu.

»Jezus, kje pa sta to vzela?« je vzkliknila.

»Gospod nama je kupil.«

»Kateri gospod?«

»Kuštravec. Tisti, ki se pači.«

Otroci so se zasmejali. Mati je pozorno gledala Ceneta. Ali nima objokanega obraza? Zdelo se ji je, da nekaj ne more biti v redu.

»Vprašala ga bom, ako je to res,« je dejala.

Ko so zapeli božični zvonovi, je stalo v kuhinji okrašeno drevesce v vsem bornem sijaju. Vsi so bili veseli, še oče in mati. Le Cene se je včasih zamislil. Sekirico, ki jo je bil pustil na travniku, se mu je posrečilo rešiti, bilo je nekaj drugega, kar ga je grizlo. Pa za to je vedel le on in Zofka in gospod na drugi strani ulice.

Ruža L. Petelinova

Božična legenda

Tam v Betlehemu skromni krov
je čual sina svete Deve,
dokler ni jeknil srd glasov
preglasujoč pastirske speve.

„Herod, Herod ukazuje kri!
Umre naj slednje moško dete!“
Herod v Otroku se boji
bodoče, vélike osvete.

Pastir potrka zdaj na dver:
„Prinesel sem ti hleb, Marija,
a čuvaj se! — koť grozna zver
nocoj oblak se v zarjo zvija.“

Marija v slutnji se zgrozi:
„Preť nevarnost moji Roži?
Ah, skrijem jo v ta beli hleb!
Prespala vse bo, kar zdaj toži.“

In dete v krušnem hlebu spi...
Vojak odrine nizka vrata:
„Kam sina skrila si? Gori
nocoj mu zadnjič zvezda zlata!“

Ni vsega izgovoril še,
že gladne dece živa četa
v Marijin dom glasno privre:
„Daj, žena kruha! Ti si sveta!“

Mariji solza iz oči
vsa žgoča zdajci se utrne,
cel hleb med deco položi,
z besedo nič ji ne odvrne.

In deca lomi beli hleb,
in jé in jé ga do sredine,
vojščaku, kakor da je slep,
nenadoma ves hleb izgne.

Obrne se in odhiti,
v naročju deci pa zasmeje
se Sin Dobrote in živi —
nekronani vladar Judeje.

Markovo odlikovanje

Ilustriral Fr. Uršič

Pred dvajsetimi leti sem bil v septembru poklican na orožne vaje v neko slavonsko mesto. Moj polk je prav tiste dni praznoval krstno slavo. Naš bataljon je v bojni opravi čakal na prihod polkovnega poveljnika. Zagledal sem na desnem krilu prvega voda mladega vojaka s pomembnim vojnim odlikovanjem na prsih.

Začudil sem se. Dečko je utegnil imeti največ kakšnih dva in dvajset do tri in dvajset let. Krepak, širokopleč, kmetski fant. Bil je temnorjave polti. Črne oči, ponosen in samozavesten pogled. Krasna, močna postava. Zamikalo me je, kako je mogel tako mlad dečko dobiti takšno visoko vojno odlikovanje.

Po paradi sem povprašal svojega stotniškega poveljnika, starejšega, zelo ljubeznivega stotnika, ki se je boril v vseh treh velikih vojnah po dvanajstem letu, ki je bil večkrat ranjen in odlikovan, kako je mogoče, da ima tako mlad vojak tako visoko odlikovanje.

»Na Marka mislite, seveda! Zdaj vam ne utegnem povedati, toda zvečer, če želite, pri skodelici črne kave...«

»Prav!« sem se mu zahvalil.

Usedla sva se v najbolj intimen kotiček kavarne. Prijeten duh po dobri črni kavi je ustvaril kaj prijetno razpoloženje.

»Marko,« je jel pripovedovati stotnik, »je sin precj imovitega kmeta iz sarajevske okolice. Njegov oče je bil zaveden Srb; zato so ga takoj ob izbruhu svetovne vojne zaprli. Starejšega brata so poslali na gališko fronto, kjer je že prve dni septembra štirinajste ga leta padel.

Mati, ki se je morala boriti s težkimi gospodarskimi skrbmi, ki je morala nenehno trepetati za usodo in življenje zaprtega moža, ni privoščila Avstro-Ogrski in tedaj vladajoči dinastiji prav nobene lepe in dobre besede. Marko, ki je rasel v takšnem, Avstriji tako zelo sovražnem ozračju, je državo, ki je tlačila njegov narod in druge avstrijske Jugoslovane, smrtno zasovražil. Bil je še otrok, pa je kljub temu neprenehoma premišljeval, kako bi pobegnil k Srbom ter se bojeval proti Avstriji. Saj se je bojeval v srbski vojski proti osovraženi državi tudi sosedov Branko, mlad pravnik, ki je koj ob izbruhu sovražnosti prebegnil k Srbom. Po vasi so pripovedovali, da je bil Branko že dvakrat odlikovan, da je izvršil nekoliko naravnost čudežno junaških in predrznih napadov na avstrijske postojanke.

Marku je misel na Brankova junaštva dan in noč belila glavo.

Prišlo pa je usodno šestnajsto leto, ko je morala izmučena srbska vojska zapustiti pohojeno domovino in nastopiti skoraj smrtonosno, toda zmagoslavno pot čez zahrbtne in negostoljubne albanske gore.

Branko, ki je bil pravkar napredoval za poročnika, je moral s svojo stotnijo kriti umik svojega polka.

Bil je težko ranjen.

In ujet.

K sreči ga ni nihče prepoznal. Vse do konca meseca maja sedemnajstega leta je ležal v neki zagrebški bolnišnici. Kakor hitro je za silo okreval, jo je popihal. Napotil se je peš proti domu. Hodil je po večini samo ponoči. Po navadi se je zjutraj ustavil pri kakšnem kmetu, kjer je našel pribežališče, posteljo, skromen obed in kos kruha za na pot. Izdajal se je za Srba iz južne Srbije. Nihče ga ni izdal.

Naposled je neke noči srečno prispel v svojo rojstno vas. V vasi se seveda ni nikjer javno pokazal. Vendar pa so vsi Srbi kmalu izvedeli za njegov prihod. Tedaj je bilo Marku kakšnih trinajst do štirinajst let. Bil je za ta leta nenavadno razvit in krepak deček, skoraj nič manjši nego je danes, samo malce bolj vitek in šibak. Bil je seveda kuhan in pečen pri Branku, ki mu je navdušeno pripovedoval o junaštvih male srbske vojske. Marko je ves trepetal. Zaman je skušal prikriti solze, ki so se mu večkrat pritihotapile iz oči. Branko se je smehljal ter ga tolažil:

»Junak bodi, Marko! Narod, ki je maščeval Kosovo polje, narod, ki je premagal albanske gore, ne more umreti...«

Žal je živela v tisti vasi tudi neka madžarska železničarska družina, ki se je bila priselila v Sarajevo iz Subotice. Vaščani sicer tej družini niso nič zaupali, izogibali so se slehernemu stiku z njenimi člani. Kljub temu pa je Lukasz — tako se je pisal madžarski železničar — izvedel, da je prebežnik Branko že več dni doma. Nikdar ni bilo mogoče ugotoviti, kdo je Lukaszu to izdal. Kakor hitro je možakar dognal, kako in kaj, je pohitel v Sarajevo ter priglasil orožniškemu poveljstvu, da se prebežnik in »izdajalec« skriva že kakšnih štirinajst dni v hiši svoje matere.

Zgodilo se je zatorej, da je nekega dne, prve dni junija, prav zgodaj zjutraj prikoral v vas močna orožniška patrolja, ki jo je mahnila naravnost proti Brankovi domačiji. K sreči je Brankova mati, ki je pravkar hotela stopiti v hlev, da bi bila pomolzla krave, opazila patroljo. Le-ta je bila oddaljena od hiše komaj kakšnih tri sto korakov. Stopila je naglo v izbo in zavpila:

»Branko, beži! Lukasz, orožniki!«

Branko, ki si ni ponoči nikdar slekel obleke, da se ne bi moral v primeru potrebe šele oblačiti, je koj vedel, pri čem je. Urno je skočil s postelje, si obul škornje, oprtil vedno pripravljen nahrbtnik ter se zagnal skozi okno v sadovnjak, ki se je razprostiral za hišo.

Lukasz je opazil starko. Zazdelo se mu je celó, da je zaslišal, kako je kriknila. Naglo se je zaletel proti hiši, za njim pa orožniki. Vdrli so v izbo. Mati je bila pozabila zapreti okno.

»Aha, skozi okno jo je popihal! Za njim!« je velel stražmojster.

Daleč pred seboj so ga opazili.

Počil je prvi, drugi, tretji strel...

Branko jo je urno ubiral proti gozdu. Če le doseže gozd, pa bo rešen! Toda kje je še gozd! Med njihovim sadovnjakom in gozdnim robom je še, kakšnih pet sto korakov od gozda, Markova domačija.

Branku so svinčenke požvižgovale okrog ušes.

Za bežen hip se rešim v Markovo hišo, premišljuje in dirja Branko. Potem bo skočil skozi okno v sadovnjak za hišo ter bo spet vsaj za nekoliko trenutkov imel zavarovan hrbet.

Ves upehan je pridirjal v hišo. Marko je skočil s postelje:

»Kaj pa je?«

»Orožniki!«

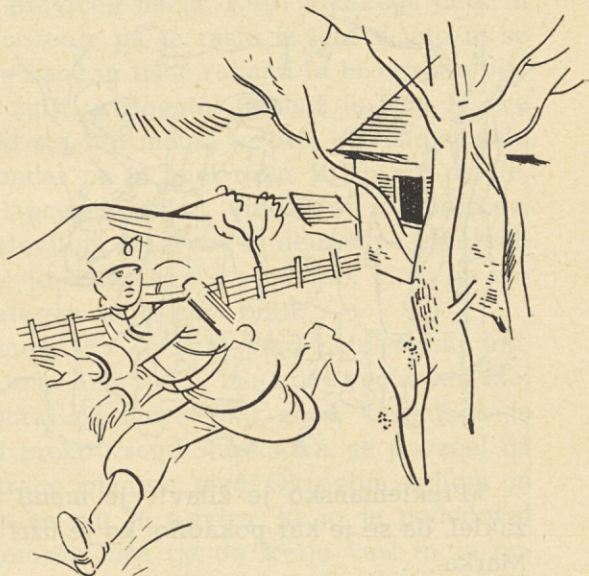
Branko je hotel bežati, bil pa je smrtno utrujen. Marko je vedel, da jim Branko ne bo mogel uiti. Preslaboten je še bil. Vse to mu je liki blisk šinilo skozi možgane. O... o... o... Hvala Bogu! Rešilna misel!

»Branko, sleci se, takoj se sleci!«

Branko je razumel. Vrgel je s sebe vojaški jopič, sezul je škornje, slekel je hlače, odložil vojaško čepico... Kakor bi trenil je bil Marko v vojaški uniformi.

»Za menoj! Branko, skrij se začasno v seno na skednju! Potem pa... Bog ti pomagaj!«

Poljubila sta se.

Marko se je pogнал skozi okno v sadovnjak ter je drvel na vse pretege proti gozdu. Branko pa se je zaril v seno na skednju.

Orožniki so samo pogledali v izbo. Videli so odprto okno ter so si mislili, da vedo vse. Marko je kmalu slišal za seboj preganjalce. Strel za strelom. Imel pa je srečo. Dosegel je gozdni rob.

Orožniki so ga neutrudljivo zasledovali ter kar na slepo srečo streljali. Zadeli pa ga le niso. Neznansko so se upehali. Pot jih je oblival. Že dobro uro so ga lovili. Tudi Marko je bil do smrti upehan. Ni več mogel teči. Noge so se mu šibile, srce mu je močno bilo.

Zdajci je kriknil ter se zgrudil. Krogla se mu je zapičila globoko v stegno, ranila mu je tudi kost. Kakor da mu je kdo razbeljeno železo porinil v nogo.

Orožniki so se od-
dahnili.

»Preklemansko je žilav!« je menil stražmojster. Lukasz pa je zaklel, da se je kar pokadilo, ko je uzrl na travi namesto Branka — Marka...

Bilo je že prepozno. Vso uro so izgubili. Resnični »izdajalec« je bil že na varnem. Uren bosanski konjič ga je ponesel visoko gori v planine k sorodnikom, kjer je srečno dočakal konec vojne in osvobojenje svoje ožje domovine ter malone vseh avstrijskih Jugoslovanov.

»Pa Marko?« sem vprašal.

»Hm, kaj so pa hoteli? Bil je pač otrok! Rekli so, da ga je zapeljal Branko. Rana se mu je kmalu zacelila. Postal je, kakor vidite, prav imeniten vojščak! Osemnajstega leta sta bila oba — Branko in Marko — slavnostno odlikovana.«

»Kaj pa Lukasz?«

»Železničar je, nekje v Srbiji.«

Začudil sem se.

»Kaj hočete? Slovani smo pač takšni. Tudi najhujšemu grešniku vse oprostimo. Nemara pa je dobro, da smo takšni...«

Pravljica o Bogatašu Grabežu

Ilustriral Fr. Mihelič

Živel je mož, ki se je pisal Donik in je bil krščen za Antona, toda nihče ga ni klical drugače kakor Bogataš Grabež. Bil je namreč izredno bogat in vse svoje ogromno bogastvo si je nagrabil prej na krivičen kakor pridobil na pravičen način. Kajti nikakega dela ni prijel v roke, njegovo premoženje pa je raslo iz leta v leto in se kopičilo, kakor da bi delal s tisoč in tisoč rokami in bi te roke bile od dela pokrite s krvavimi žulji. A Bogataš Grabež je imel le dve roki, kakor vsak zemljan, ki sta bili mehki in beli in nista vedeli, kaj je delo in trpljenje. Vendar pa je imel roke, ki so mu delale. To so bile roke njegovih hlapcev in dekel, viničarjev in gostačev, drvarjev in žagarjev ter neštevilnih delavcev in delavk po tovarnah in delavnicah. Njihove roke je smatral za svoje, delo, ki so ga oni opravili, pa za delo, pri katerem se je sam potil.

Na ta način ni nič čudnega, če je imel pred petdesetimi leti, ko mu je umrla mati, samo eno hišo in jih ima zdaj več kakor sto, ni čudno, če se mu je zgoraj na Smrečniku gozd, ki mu ga je zapustila teta Mina, razširil preko vsega Smrečnika, se povzpел na Jelovnik in obkrožil prostrane planine med Okroglim vrhom in Črno planino, ni čudno, da se mu je njivica, ki jo je podedoval s hišo, raztegnila izpred domače hiše tja do tretje vasi in je pobrala kakor hudournik s seboj vse, kar so prej imeli kočarji in kmetje, ni naposled čudež, če mu je spočetka služil samo šepav hlapec in starikav konj danes pa mu služi vsa dolina in mu služijo visoke planine naokoli z vsem, z ljudmi in živino, z zemljo, soncem in vodami, z delavnicami in tovarnami.

Vendar Bogataš Grabež ni bil zadovoljen.

»Toliko imam dela, da ne utegnem niti prešteti, koliko prav za prav imam!« je večkrat tožil in tarnal.

To je bila njegova velika skrb; ni vedel točno, koliko je vredno vse to, kar ima. Sprva je bilo laže, sproti je lahko izračunal, kako je naraščalo njegovo premoženje, in si ga predstavljal v barvastih tisočakih ali celo v drobnem kovanem denarju. Zdaj tega ni več mogel. To je bila prav za prav edina skrb Bogataša Grabeža, saj kupčije so šle v redu, polje mu je rodilo, nevihte in viharji so prizanašali njegovim gozdovom, njegovi zvesti služabniki so znali voditi in krotiti ljudstvo, da se mu ni upiralo, žene ni imel in tudi otrok ne. Že zadnja leta ga je ta želja včasih tako prevzela, da nekaj

časa ni mogel »delati«, odkar pa je pred kratkim stopil v sedemdeseto leto, ni imel več miru pred njo.

»Kaj, ko bi se mi pokazala vrednost vsega tega, kar imam, recimo — v kovačih,« si je mislil ponoči, ko ni mogel zaspati. »Ali celo v dinarjih,« se je stopnjevala njegova želja, »dve sto, tri sto milijonov drobnih novcev po en dinar! Kolikšen kup bi jih bil! Kako lepo bi bilo, ko bi bili zloženi ko deske pri mojih žagah! Vrsta pri vrsti, stolpiček pri stolpičku!«

Ta misel ga ni več zapustila. Na mah je izgubil veselje ob pogledu na skladovnice desk pri žagah, na prostrane gozdove in širna polja, na polna skladišča in zvrhane kašče, predstavljal si je samo skladovnice zloženih dinarjev.

Tej želji se je kmalu pridružila druga, tista, ki je že od nekdaj vodila njegovo »delo« in njegovo življenje.

»In ko bi tako imel skladovnice dinarjev pred seboj,« je šepeetal, »si ne želim nič drugega, kakor da bi me pustili v miru in bi jih lepo prešteval. Vse to, kar sem s svojimi rokami ustvaril, bi šlo v obliki drobnih dinarjev še enkrat skozi moje roke. Še enkrat in zadnjič, potem pa rad umrjem!«

Zdaj je bilo konec z Bogatašem Grabežem. Zamišljen je hodil

po dolini, roke je imel prekrížane na prsih in se ni ozrl na levo ne desno.

Naposled se je napotil na Črno planino, kjer je pred leti postavil kapelico svetemu Antonu na čast. Stala je na najvišjem vrhu njegove zemlje in je bila tako najbliže Bogu in svetemu priprošnjiku. Ker pa je bil Grabež precej obilen mož in ni bil navajen hoje navkreber, je prispel na vrh šele tretje jutro. Ves upehan se je zgrudil pred kapelico in milo poprosil:

»Gospod Bog in sveti Anton, moj patron, uslišita mi mojo poslednjo željo in postavim vama na tem mestu mogočno cerkev, zgradim vama...«

Tedaj je stopil izza kapelice sivolas mož in ga nagovoril:

»Vem za tvojo željo. Nisi edini bogataš, ki jo imaš. Izpolnim ti jo, a samo pod enim pogojem...«

Grabež se je dvignil kakor mlad fant, ni čutil več utrujenosti in bolečin; približal se je možu, ki mu je iz oči sijala skrivnostna moč in mu je beseda pela drugače kakor navadnim zemljanom, in spregovoril spoštljivo, kakor ni bil navajen govoriti z ljudmi:

»Neznani mož, vse storim, kar ti drago. Dve cerkvi zgradim, tri tovarne ti dam in zapišem ti vso planino...«

»Ne tako,« je mirno nadaljeval starec. »Ničesar ti ne bo treba dati. Vse, kar imaš, ti bom spremenil v dinarje, hiše in njive, travnike in vinograde, gozdove in žage, tovarne in delavnice, vse, in ti boš lahko prešteval svoje bogastvo dan in noč. A pomni eno: če ga ne boš preštel, bo vse to, kar imaš, last tistih, ki so to bogastvo v potu svojega obraza ustvarili, in tistih, katerih lastnine si se na krivičen način polastil. Ostala ti bo le hišica z njivo in gozdičkom na Smrečniku. Razumeš?«

»Razumem, dobri mož!« je hitel Bogataš. »Sprejemem! Navajen sem šteti, vse življenje že opravljam ta posel. Preštel bom, še preden bo sonce zašlo.«

»Dobro! Štej, kakor dolgo hočeš, od tega ne bo odvisna najina pogodba, tudi jesti in piti boš dobival, tudi urico spanja si boš smel privoščiti na dan! Toda prešteti moraš do konca; poslednji dinar moraš vzeti v roke!«

Tako sta se domenila in napravila pogodbo, ki jo je Grabež potrdil s podpisom.

»Zdaj pa pojdi po tej poti do prve jase, kjer so ležali navadno kupi debel in hlodov, tam je zloženo tvoje bogastvo v dinarje. Pojdi, šteje in uživaj!«

Po teh besedah se je mož skrivnostno nasmehnil, a Grabež ni opazil njegovega smeha, še zahvaliti in posloviti se ni utegnil. Bliskovito se je okrenil in jo mahnil proti gozdu.

Kmalu se je odprla pred njim velika jasa.

Tedaj so se Bogatašu zašibila kolena. Stal je pred ogromno skladovnico samih dinarjev. Stolpiči dinarjev so bili višji kakor najvišje smreke. Bilo jih je za veliko palačo in sonce je sijalo nanje, da je Grabežu, ki je bil sicer navajen gledati svetel denar, jemalo pogled.

»Toliko torej imam!« se je razveselil in ni mogel odtrgati pogleda od čudovitih skladovnic.

Šele čez dolgo je stopil bliže in začel otipavati posamezne stolpiče. Dinar je ležal na dinarju, stolpič se je držal stolpiča. Obhodil je skladovnico, se spet oddaljil in jo motril od daleč. To so bili najlepši trenutki v Bogataševem življenju.

»Zdaj vem, da se nisem trudil zastonj, moje delo sta Bog in sveti Anton, moj patron, bogato poplačala. Zahvaljena! Sicer pa sem tudi trdo in mnogo delal!«

Ko se je nekoliko nagledal svojega bogastva, si je dejal s prekipavajočim srcem:

»Zdaj pa jih je treba prešteti! To bo šele posel, kakor ga nimajo niti angeli v nebesih! Do večera sicer ne bom gotov,« je uvidel, »a v nekaj dneh bom vedel, kolikšno je moje premoženje. Še bolje! Čim dalje bo štetje trajalo, tem večje je moje bogastvo!«

Ko pa je hotel začeti s preštevanjem, je spoznal, da bo moral imeti lestev in začeti na vrhu; kajti če bi začel spodaj, bi se stolpiči podrli in račun bi se mu zmešal. Komaj je to pomislil, že se je prislonila ob skladovnico visoka lestev. Urno je splezal po njej na vrh. Kako prijetno ga je šele obšlo, ko je stopil na svoj denar! Zdaj je res stal na svojem imetju. Sprehodil se je še po svojem denarju, potem pa sedel na rob in prijel prvi dinar v roko:

»Eden!«

Potežkal ga je in pomislil, kam ga naj vrže, da se ne bo pomešal s temi, ki še niso prešteti. A še tisti trenutek je dinar zginil iz njegove roke.

»No, še lepše! Vsak dinar, ki ga bom preštel, bo sproti izginil! Tako res ne bo pomote!« si je dejal vzradoščen in pobral drugega.

»Dva!«

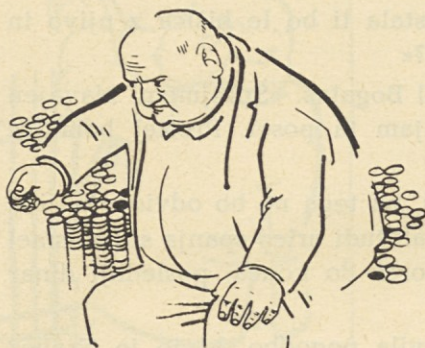
Tudi ta je izginil, čim ga je prijel v roke in izrekel njegovo številko. Tako je šlo dalje.

»Tri, štiri, pet, šest...«

Bogataša so prehajala doslej neznana čustva. Sedel je na svojem denarju in ga prešteval. Ni utegnil misliti na nič drugega, tudi videl ni drugega kakor denar. Denar, denar! No, zdaj je vendar videl, čemu se je trudil, čemu je delal, čemu je živel! Za denar, za ta denar, na katerem zdaj čepi in ga prešteva! Nikogar ni bilo v bližini. Le gozd je tajinstveno šumel okoli njega in sonce nad njim je prijetno sijalo. Bogataš pa je štel in štel.

»Tisoč tri sto pet, tisoč tri sto šest...«

Štel je in štel. Sonce je zašlo. Mrak se je že delal. Tedaj ga je zaskrbelo, da bo moral štetje kmalu opustiti. Toda že se je pri-

kazal na nebu luna in v hipu dobila toliko svetlobe kakor sonce sredi popoldneva. V mesečini so bili dinarji še lepši.

»Lačen sem!« je vzkliknil polglasno, ko mu je postala roka že slabotna. Že prej ga je grudila lakota, a škoda se mu je zdelo za čas. Glej, lepa pečenka se je prismejala predenj, ob njo se je pristavil krožnik prikuhe in velik kos kruha, naposled se je primajala še steklenica rujnega vinca. »To pa to,« je zadovoljen kimal, si tlačil jedila v usta, jih mlel, požiral in obenem prešteval svetle dinarje: »Tri tisoč osem sto, tri tisoč...«

Ko je preštel do osem tisoč, si je zaželel počitka. Prvič v življenju ga je utrudilo štetje denarja. Postalo mu je že nekoliko žal, da si ni rajši zaželel, da bi se mu bogastvo spremenilo v desetake. Desetkrat prej bi jih preštel! A ni utegnil domisliti te misli do konca, ko so se mu oči zaprle in trdno je zaspal na svojem denarju. Ležal je zleknjen na njem in luna se je prekanjeno smehljala izza košatih smrek.

Ko se je točno čez uro prebudil, je že stalo sonce na obzorju. Najedel se je do sitega in začel, kjer je prejšnjo noč prenehal. Toda z grozo je spoznaval: čim večje je bilo število, tem počasneje je šlo. Ker pa je bil prebrisan (kako pametne ljudi je že preslepill), si je hotel tudi zdaj pomagati. Pri dvajsetih stolpičih je že preštel toliko dinarjev, kolikor jih je dosegel z roko, namreč po pet sto. Čemu bi štel pri ostalih stolpičih vrhnjih pet sto? Segel je z roko, da bi jih odrinil z enim zamahom. Toda, glej, denar se niti zganil ni. »Dobro, pa po sto! To je petina. Tule!« Toda ne! Niti po dva! Šele ko je zgrabil za en sam dinar, se je ta lepo odluščil od ostalih in izginil, čim je izrekel njegovo številko. Bogataš je nekaj zaklel, a preveč se ni upal, ker mu je bilo škoda za čas in se je bal, da bi mu nazadnje ves kup izginil. Saj to je bil vendar njegov najljubši posel in nič ne de, če bo trajalo štetje dalje, kakor je mislil.

Tako so mu minevali dnevi in tedni v preštevanju ljubega denarja. Še je poskušal od časa do časa to in ono zvijačo, a nobena se mu ni posrečila. Vsak dinar je moral vzeti v roke in ga prešteti. Ko je preštel prvi milijon — bilo je čez poldrugi mesec — si je truden otrl potno čelo in zavzdihnil:

»Bog in moj patron Anton, če bi bil manj delal, pa bi bil prej gotov! Zdaj se šele komaj pozna, da sem začel!«

Ko se je bližal drugemu milijonu in ko je prečepel na svojem denarju že vso pomlad, vse poletje in so orumenele bukve že oznanjale pozno jesen, je že zastokal:

»Saj ne bom gotov niti do zime!«

Prvotno veselje nad preštevanjem ga je polagoma minevalo. A nič mu ni pomagalo, vedel je, da ne sme odnehati, kajti potem

»zgubi vsel!« Nič ne de, bom pač štel!« si je dajal poguma. »Samo, da me ne bi zmotil sneg!« A sneg je pokril gozdove, denarja pa ne. Do njegovega denarja ni prišel ne dež in ne sneg, saj mu tudi niso škodile solze in kletve tisočih in tisočih tlačanov in siromakov.

Minilo je leto in dan, bogataš Grabež je še vedno čepel na svojem denarju in ga prešteval. Zlezel je že v dve gube, obraz mu je zarasel in oči so mu oslabele. Ni videl več drugega kakor dinar v svoji roki, ni vedel za nič drugega kakor za številke, samo za številke.

»Štiri milijone osem sto tisoč tri sto petnajst...« je počasi izgovarjal s svojimi ovelimi ustnicami. Slab je že bil in številke so se večale in vlekle kakor ogromne kače, ovijajoč se okoli njega. A odnehati ni hotel. Ne, da bi svoje bogastvo prepustil hlapcem in deklam, viničarjem in gostačem, drvarjem in žagarjem, delavcem v tovarnah in delavnicah! Ne, nikoli! Štel bo, štel, čeprav še leto in dan!

Minila so leta. Bogataš je popolnoma osivel, ustnice so se mu posušile, oči je zapustil vid, dinarje je lahko samo še otipal s svojimi koščenimi rokami. Ni vedel, koliko časa že prešteva, ni vedel, ali gozd okoli njega poganja nove mladike ali mu odpada listje. Vse drugo ga je zapustilo, le čut za denar mu je še ostal. Vedel je le, da ga mora šteti, sicer ga izgubi. Izgubiti pa ga ni mogel, ker mu je pomenilo toliko kot življenje in še več.

»Deset milijonov... d...«

Tedaj mu je odpovedal jezik. Ni mogel izgovoriti naslednje številke, čeprav mu je roka še segla po dinarju in ga dvignila. In glej, zgodilo se je čudo. Stolpiči so se mahoma razmaknili. Bogataš pa je počasi tonil mednje. Vse okoli njega so bili samo dinarji. Ni jih več štel, samo čutil jih je. Na licih, na prsih, povsod, ves se je spajal z njimi. Tonil je v svojem denarju in naposled utonil.

Tisti trenutek, ko je padel na tla, je ugasnilo zanj vse, izginil pa je tudi poslednji dinar. Na jaso je sijalo sonce tako prijetno kakor pred leti, sredi nje pa je ležal mrtev Bogataš Grabež.

Tedaj se je pojavil med ljudmi v dolini starček in povedal s svojim preroškim glasom:

»Ljudje, trpini, Bogataša Grabeža ni več! Njegov lasten denar ga je ugonobil. Vse, kar vam je po krivici vzel, je spet vaše. Razdelite si njegovo bogastvo, vaše je!«

S tistim dnem se je začela v dolini in na planinah, kjer je nekoč kraljeval Bogataš Grabež, blaginja, kakor je niso pomnili niti najstarejši ljudje.

Božični običaji po svetu

Vas in mesto se zopet odevata v božične čare. Želja za bodoče dni se glasi: »Mir in dobra volja.«

Na Češkem

Tudi odrasli ne morejo biti na sveti večer brez božičnega drevesčka. Saj so to navado Čehi spoštovali tudi sredi največje vojne vihre; krasili so s poslanimi božičnimi pozdravi svojih dragih vršičke smrek celo v strelskih jarkih, česar niso storili vojaki nobene druge narodnosti. Točno ob sedmih zvečer je po vsem Češkem na sveti večer slavnostna pojedina. Gostijo se z ribjo juho, s karpom in z jabolčnim zavitkom, ki zaključi večerjo. Ob osmih prižgo božično drevesce, postavijo na mizo skodelico s čajem in poglavar družine nazdravi vsem sorodnikom, prijateljem in znancem, državi in vsemu svetu. K čaju prigrizujejo nič koliko vrst domačih piškotov, orehe, jabolka in božično pleteno štruco. Jaslice poznajo otroci le iz cerkve. V mestu so iz hiš popolnoma izginile, na vasi pa jih še najdete tu in tam. Sveti večer je na Češkem največji rodbinski praznik. Gostilne so prazne. Kdor nima svojega doma, je vesel in srečen, če ga povabi druga družina v svoj krog. Gostilne in kavarne ožive šele po polnoči. Božično veselje je splošno.

Na Norveškem

Sever je domovina božičnega drevesca. Toda tudi v te kraje je prodrli običaj razsvetljevanja božičnega drevesca šele pred tri sto leti. V Oslu slave na naš sveti večer — juleklap. Tako pravijo namreč božičnim praznikom. Toda Norvežani so vztrajni. Juleklap slave od božiča do novega leta. Na naš sveti večer se obdarujejo, prava božična slavnost se začne pa šele na sveti dan. Začenja seveda vse slavnostna pojedina. V nobeni palači, v nobeni še tako revni ribiški koči ne sme vse do Silvestra manjkati na mizi — julegröd. To je na severnjaški način pripravljen puding. Ob večerih zažigajo kresove na ravninah in po gorah, ali pa v domačih odprtih ognjiščih — kaminih. Mladina je že več tednov prej nabirala storže. Potem pride glavna stvar — julelank. To je nekaj podobnega kot naše štehvanje. Ne bore pa se morebiti po gostilnah, pa tudi noži se ne bliskajo. Bore se samo v najožjem rodbinskem krogu po določenem načinu borenja. Močnejši sin sme odnesti zmago celó nad svojim očetom.

Na Danskem

Po Danskem ne hodi »Jezušček«. Njegove posle je tukaj prevzel mali, ljubeznivi »nissemann«. Oblečen v rdečo obleko, z belo veliko brado deli Dancem božične darove. Povsod so njegove figurice bodisi iz lesa, gume, volne ali tudi iz blaga. Vsak Danec ima svojega »nissemanna«. Na Danskem so božični prazniki socialni prazniki. Že od začetka decembra mislijo na bolne otroke. Za njihovo zdravje so izdane posebne poštné znamke — julemærke, brez katerih se pisma ne smejo pošiljati. Razume se samo ob sebi, da je na teh znamkah vpodobljen »nissemann«. Dve lepi navadi sta doma na Danskem. Ulice okrase s smrekovimi vejami, okna s povescmi žitnih klasov. Klasi so namenjeni ptičkom, ki so tudi pozimi ostali na Danskem.

Na Angleškem

Poglejmo na zapad Evrope. London, mesto večne megle, ni na sveti večer prav nič nevsakdanji. Jezušček prihaja šele na sveti dan zjutraj. Svoje darove deli

v nogavice, če ni v njih več prostora, jih naloži pod posteljo. Na sveti dan zvečer imajo povsod — plumpudink. Brez njega niso menze ne domačije ne vojašnice ne ladje. Največji se peče za prestolonaslednika. Pri tem vsakoletnem delu pomaga celo londonski gospod župan. In ko je — plumpudink gotov, ga razdele revnim.

V Franciji

Pojdimo nazaj na celino v Pariz. V izložbah trgovin zagledamo sicer lepo in prelesto okrašena božična drevesca, toda Parižanom pomenijo bolj ali manj uspešna reklamna sredstva. Pariz ne pozna božiča, kakršnega poznamo pri nas. Od svetega večera dalje prirejajo pariški restorani navadne božične pojedine s plesom in jazzom. Božič ni rodbinski praznik, temveč velika ljudska slavnost, podobna proslavi Silvestra. Božična drevesca so redka, ker so zelo draga. Še ena posebnost — Pariz pleše do jutra svetega dne.

V Italiji

V Rimu se polagoma udomačujejo naše božične navade. Na sploh je pa vseobče božično obdarovanje neznano. Italijančki se ne vesele na bleščeče božično drevo, roditelji se ne vesele na goreče oči svojih otrok. Darila prinašajo šele sveti trije kralji. V Italiji je božič v prvi vrsti velik cerkveni praznik. Na sveti večer pa imajo tudi Italijani svojo slavnostno večerjo z mladimi — jeguljami.

V Romuniji

V Bukarešti ne poznajo niti Jezuščka niti božičnega drevesca. Poznajo sicer božična obdarovanja, toda otroci si izbirajo darila sami. Na deželi hodijo otroci s pesmijo od koče do koče in zbirajo darila — jestvine in denar — v turške vreče. Navadno hodi z njimi v kozla preoblečen deček, katerega v zahvalo za darila »ustrele«. Božična večerja traja do sv. Treh kraljev, ko se blagoslavlja voda.

V Grčiji

V Atenah ni dosti drugače. Tu so glavni in največji prazniki o veliki noči. Božično obdarovanje je tudi na novo leto. Božični trg poznajo tudi v Atenah, toda manjka mu naš božični mik in čar. Med šotori igrajo ruleto, črni ali rdeči dobi. Bankirji so invalidi, katerim dovoli vlada, da si ob teh dneh postavijo Monte Carlo v malem. Sveti večer nima na sebi nič posebnega. Ljudje so izvečine na ulici; božična drevesca imajo le bogatini, ker so draga.

Božični običaji pri Srbih

Lepi so naši božični običaji, mnogo poezije se v njih skriva. Mnogo lepega in pestrega pa vidimo tudi v božičnih običajih pri pravoslavnihi bratih Srbih in Bolgarih.

Praznovanje božičnih praznikov se prične pri pravoslavnihi na badnji dan, to je dan pred Božičem. Gospodar in z njim vsi moški člani družine gredo rano zjutraj v gozd po »badnjak«. Po navadi je to mlad hrastič, ki ga posekajo s tremi močnimi udarci. Posekan badnjak mora pasti proti vzhodu, pri tem pa ne sme zadeti ob drugo drevje, ker bi to pomenilo nesrečo. Badnjak okitijo z zelenjem in raznobarnim papirjem ter ga odneso ali odpeljejo domov, a panj posipljejo z žitom ali pa polijejo z vinom. Domov odneso tudi iverje, ker tudi ono prinaša

blagoslov. Ko prinese badnjak pred hišo, pozdravijo domači prihod s streljanjem, gospodinja pa obdari nosača ter mu poljubi roko. Badnjak prislonoj k vežnim vratom, v hišo pa ga odnese gospodar šele v mraku. Pri tem potrka z badnjakom na vrata, ki mu jih odpre gospodinja. Gospodinja potrosi badnjak z žitom in orehi, ki jih ima v situ. Gospodar obhodi z badnjakom trikrat ognjišče ter ga previdno položi na ogenj, tako da je deblo obrnjeno proti vzhodu. Sedaj poškrope badnjak z blagoslovljeno vodo ter ga pokade z kadihom. Polijejo ga tudi z vinom, na odseklino pa ga namažejo z mastjo in medom. Med gorenjem posede družina okoli mize. Gospodar podreza z badnjakom po ognju, govoreč: »Kolikor isker, toliko ovac, denarja, pšenice, moškega zaroda, telet, svinj, črnih koz, največ pa zdravja in dolgega življenja.«

Badnjakovim ogorkom pripisujejo veliko moč. Rabijo jih v domačem zdravilstvu.

Za badnjakom prinese gospodar v hišo tudi slamo, pri tem oponaša kokoši, a otroci gredo za njim posnemajoč čivkanje piščancev. Slamo razprostre pod mizo in po mizi, kjer ostane vse božične praznike. Tudi ta slama donša srečo, zato gospodinja z njo postelje koklji, prežene pa tudi pogubonosno točo.

Za božič zakoljejo svinjo, ki so jo skrbno v ta namen pitali. Svinjo spečejo na ražnju in sicer jo prično peči o polnoči. Ko je pečenka gotova, oznanijo to s streljanjem. Gospodar jo nese v hišo, želeč družini vesele praznike z besedami: »Hristos se rodi«. Družina pa mu odgovori: »Dao ti Bog dobro, na istinu se rodi.« Kostil tega svineta zakopljejo pod sadno drevje, da bi bolje rodilo.

Za božične praznike speče gospodinja razne kolače, najvažnejša je »česnica«, ki jo pečejo v pepelu ter ima zamesen srebrni novc. Na božični dan, pri obedu, razlomi gospodar česnico. Vsak član družine dobi kos tega kolača, dotični, ki najzde zamesen denar, bo naslednje leto posebno srečen. Vse do Treh kraljev mora biti na mizi nenačet kolač, ki mu pravijo »krstača«. Ostanke in drobtine vseh božičnih jedi skrbno spravijo za živino, povsod pa razdele mnogo božičnih dobrot revežem, da bi imele duše rajnih sorodnikov mir. Kosilo na božični dan mora biti posebno bogato in skrbno pripravljeno. Pred kosilom moli gospodar, pri tem pa gori posebna sveča pred sveto podobo. Na badnji dan, vse do polnoči se pravoslavni strogo posté.

Božično svečo napravi po navadi gospodar sam iz voska. Prvič jo prižgejo pri večerji na badnji dan. Ponekod gori vso noč, vtaknjena pa je v posodo napolnjeno z žitom ali pa v božični kolač. Sveče ne smejo ugasniti s pihanjem, utrnejo jo s koščkom kruha, ki dobi s tem zdravilno moč.

Prvi gost, ki pride na božični dan v hišo, je izredno gostoljubno sprejet, posebno še, če je to zdrav in spoštovan mož. Nikakor pa ne sme priti prva v hišo tuja žena, ker to bi prineslo nesrečo. Prvemu gostu pravijo »polażenik«. Gost mora paziti, da prestopi prag z desno nogo, v roki pa mora imeti vejico ter pozdraviti z voščilom »Hristos se rodi«. Domači mu veselo odzdravljajo, nudeč mu žita. Popeljejo ga k ognjišču, kjer podreza v ogenj in ga blagoslavlja. Vsi domači se z gostom poljubijo. Ponujeni stol mu pravočasno izpodmaknejo, da pade z vso težo po tleh — táko in takó težko naj bi padalo tudi snopje ob prihodnji žetvi. Gost ostane v hiši do večera. Pri tem mora čim dalje sedeti, da bi tudi koklje raje sešele v gnezdu. Pred odhodom polażenika bogato obdare. Če je v naslednjem letu v hiši sreča, pripisujejo to njemu.

Splošno se na prvi božični dan sosedje ne obiskujejo, da ne bi tako nehote postali vzrok nesreče, ki bi slučajno med letom zadela hišo. V raznih krajih so opisani običaji nekoliko razlikujejo, povsod pa najdemo kako zanimivost, ki spominja na stare čase.

Svidenje

To, o čemer hočem povedati, se imenuje srečanje s slovenskim gledališčem leta 1919. Vtis, ki ga je napravilo name to zopetno srečanje, je zame eden onih redkih in nepozabnih trenutkov v življenju, ki rodé občutje ponosa, sreče in vere v bodočnost.

Kaj je bilo slovensko gledališče pred vojno, leta 1914. in pa prej? Bila je siromašna pastorka, preganjana reva, vsem napoti in le s težavo, z uporno silo posameznikov, da povem tu samo eno ime — ime dolgoletnega intendant Frana Govekarja — se je slovensko gledališče vzdrževalo. V Govekarju je imelo gledališče onega človeka, ki je spričo volje in ljubezni do teatra opravljal vse mogoče in nemogoče posle. Bil je vodja gledališča in blagajnik, bil je režiser in študiral z igralci komade, bil je inscenator, to je, da je opremil igre glede zunanje podobe. Bil pa je istočasno pisatelj iger, tolmač in prevajalec, učitelj slovenščine češkim igralcem in bog si ga vedi kaj še vse... Reševal in rešil je tako rekoč pogosto slovensko gledališče, da je utegnilo životariti skromno naprej — v bedno negotovost, kaj bo jutri ali čez mesec dni.

V poslopju, kjer je danes Opera, je bilo nastanjeno na levi strani slovensko gledališče, na desni pa nemško gledališče. Le par dni v tednu je bilo namenjeno naši besedi, pri opernih predstavah pa je sedel v orkestru nemški godbenik 27. pešpolka, v uniformi z rumenimi našivi na bluzi — »kanalček«, tako smo jim rekli... Bila je z eno besedo zaresna in duhovna revščina, trepet, kdaj bodo ukinili in prepovedali še to malo, da slovenska beseda v službi gledališke umetnosti sploh ne bo imela več prostorčka na tem lepem in širokem svetu...

Tako je bilo! A godé se včasih čudeži. Jaz verujem vanje in o enem teh čudežev naj povem. Minilo je skorajda dvajset let. Ono, kar je bilo pred dvajsetimi leti samo lepó, se ti pokaže danes kot zagonetka, kot divna bajka neznanske krasote...

Aprila meseca devetnajstega leta se je vračal mlad človek iz ruskega ujetništva, iz Moskve in Rjazana, kjer je pretolkel štiri mrzle ruske zime. Prvo večjo postajo oddiha je napravil po dolgi poti na Dunaju. In so bile na Dunaju kavarne, znane še izza študentovskih let, kjer so imeli slovenske časopise. Po dolgih letih je dobil mlad človek spet vesti iz domovine. Marsikaj se je zgodilo v tem času. Pa bere človek, da igrajo v ljubljanski Drami »Verigo«, v operi »Glumače«. Kako je to? Pa pravi, pomota bo, kajti dve predstavi na isti večer — saj to je nemogoče. Pa primerja datume. Res je: tri in dvajsetega maja, torek ob osmih zvečer: »Veriga« in »Glumači«. Igrajo torej v dveh hišah... Hitro, hitro domov...!

Napoti se mlad človek po skorajda petih letih domov. Dolga je pot. A ko stopi spet prvič na ljubljanske ceste, ga objame toplina in dobrot, katero se lahko primerja samo z objemom matere. Na večer jo ubere v gledališče. V tisto gledališče, katerega je bil vaje — v Deželno gledališče, tam ob Narodnem domu pri prelazu železnice... In tam doživi čudo... Gori v drugem nadstropju se je potuhnjeno stisnil v prazno igralsko ložo in potem pogledal v dvorano — v orkester. — Kaj? Je-li res? Saj v orkestru niso več avstrijski vojaki z rumenimi našitki, nič več ni »kanalčkov«. Samo črno oblečeni gospodje sedé in mnogo jih je — toliko, kot se za operni orkester spodobi... In človek v loži šteje... šteje in našteje: osem in štirideset godbenikov... Potem se pojavi sredi orkestra gospod v fraku — dirigent. Bil je to sloki in elegantni gospod Rukavina, ravnatelj slovenske opere. Prvi ravnatelj slovenske opere... In pred-

stava se je pričela... Ti moj ljubi Bog, kaj vse je mogoče ustvariti tekom par mesecev... Mladi človek v loži, ki se je pravkar vrnil domov od daleč — strmi. Kakšni so pevci in zbor in dekoracije — vse je vlito iz enega... Da, to gledališče je uredila volja, ljubezen in navdušenje — tako navdušenje ima pa lahko samo narod ki je prišel naenkrat, preko noči do besede, do svobode — do one svobode, kjer ima slovenska beseda vso oblast, vso moč — a tudi vso krasoto...

Kdo je ustvaril to? Da, bilo je res vsesplošno hrepenenje čuti po dolgih letih z odra spet slovensko besedo, govorjeno in zapeto. Da! A za uresničenje želje je treba nekoga. Posebno pa še v času, ko so bile brige slehernega usmerjene popolnoma drugam. Ta si je skušal urediti razbito družinsko življenje, oni je nujno iskal koščka kruha, tretji pa je betežen od bolezni čakal okrevanja... Tu so se res preko noči pojavili možje, ki so rekli: »Dajmo, uredimo slovenski teater, ustanovimo nekaj, kar bo rodna njiva in plodno seme za bodoče dni.« In ustanovili so »Slovenski gledališki konzorcij«, ki je pridno nabiral in nabral vnete pristaše, tako, da se je kot po prevratu zgodil skorajda čudež: gledališče je odprlo vrata na stežaj... Bilo je to jeseni leta 1918.

Kdo so bili ti možje? Zgodovina včasih rada pozabi — čas hiti — a teh pionirjev ne sme pozabiti nihče, ki mu je zgodovina slovenskega teatra pri srcu. Bili so: župnik Finžgar, mag. nadsvetnik, dolgoletni intendant »Dramatičnega društva« pred vojno, Fran Govekar, ravnatelj A. Praprotnik, odvetnik dr. Ažman in dr. Adlešič, sedanji župan ljubljanski. Bile so to osebnosti, ki so z voljo, s finančno pomočjo in strokovnim znanjem znale organizirati tak fini instrument od temeljev — in njim mora biti sedanje Narodno gledališče hvaležno za pogon zibelke...

Preko vsega je segla perot mlade države Jugoslavije in danes stoji v Ljubljani dvoje hišic, dvoje palač, ki nosijo ponosno ime »Narodno gledališče«.

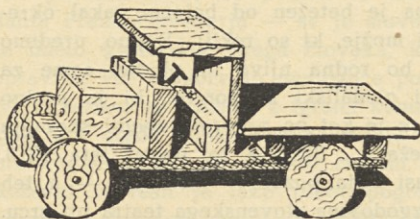
Tisti mladi človek, ki je gledal presenečen, začuden in do solz prevzet ta prevrat — sem bil jaz...

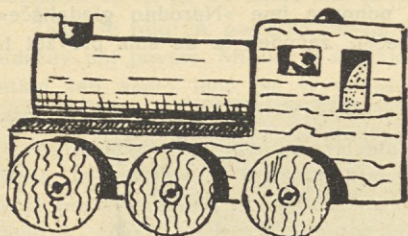
Straža na rusko-romunski meji

NAŠA DELAVNICA

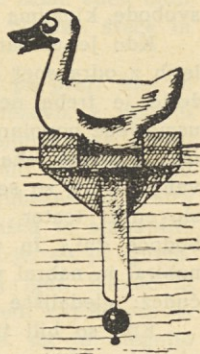
Igrače za božič. — Božične počitnice so, časa dovolj za razne igrače, ki jih boste napravili svojim mlajšim bratcem in sestricam. Igrače so drage, če jih kupuješ v trgovini, zato poskusi sam, morda ti bo to v korist, kajti danes si marsikdo zasluži nekaj dinarjev prav z deli, o katerih nikoli ni mislil, da ga

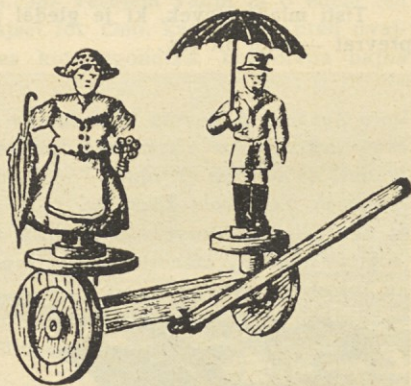
bodo kdaj rešila iz zadrege. Za igrače, ki so tu naslikane, ne potrebuješ mnogo orodja. Nekaj deščic, nekaj tuljav, zamaškov, lat, žebeljev in žagico za rezlanje. Ta tovorni avto je tako preprost, da bolj ne more biti. Slika dovolj zgovorno pove, kako ga boš naredil. Prav tako lokomotiva. Za kotel porabiš del

okroglega metlišča, za dimnik prazno patrono. Obe rački sta zelo mikavni igrački. Z žagico izrežeš obe živali ter ju pričvrstiš na zamašek. V zamašek vtakni, kakor slika kaže, nekaj centimetrov dolgo latico, ki ima spodaj pritrjeno svinceno kroglico. Če postaviš

tako račko v škafo vode, bo stala vedno navpično, če boš tudi škafo tresel in delal valove. Četrta igrača pa nam kaže dekleta in fanta, ki se veselo vrtita, če vlečeš vso pripravo po tleh. Obe figuri sta pritrjeni na sukančevo tuljavo, ki se mora vrteti okoli svoje osi ter se dotikati kolesa. Vse igrače primerno pobarvaj.

NAJMLAJŠI ROD

IZ ŠOLSKIH ZVEZKOV

Gospod profesor Strmšek iz Celja nam je poslal tri značilne šolske naloge pod skupnim naslovom »Iz šolskih zvezkov«.

I

J. O., prvošolec: Na železnici.

Ura je sedem. Malo pred odhodom vlaka sem šel na postajo. Nisem bil

brez skrbi. Ta dan smo namreč pisali nalogo. Šel sem na vlak in zatopljen v skrbi vstopil v poseben oddelek. Tedaj se mi je pa nekaj posvetilo v glavi. Zmislil sem se na nesreče, ki so se že večkrat tu zgodile. Pogledal sem skozi okno. Nič posebnega nisem opazil. Naenkrat pa sem zaslišal grozen krik. Zagledal sem kri, ki je ravno kar brizgnila izpod koles. Videl sem nekaj

groznega. Vlak pa je drdral naprej proti Celju. Takrat sem se tako ustrašil, da mi je pregnalo vse skrbi na nalogo. Pogosto se spominjam te nesreče. Že mnogokrat prej sem slišal o železniških nesrečah, a poslej nisem poslušal takih pripovedovanj tako malomarno ko dotlej.

II

M. K., četrtošolec: **Idi med grobove, tiho požaluj!**

Nekdaj sem na Vse svete vsako leto šel na grob svojega starega očeta. Rad sem tam prižigal svečke in gledal, kako so po pokopališču plapolali plamenčki, na rajne nisem mislil, saj starega očeta niti poznal nisem.

Neko leto pa je zrasel nov grob, grob mojih otroških let, grob moje matere. Tedaj pa sem začutil, kaj so grobovi. Tu notri so naši najdražji, ki so se veselili našega veselja in nam s solzami brisali solze. Tu v grobovih je kos našega življenja, tu so pokopani naši veseli trenutki, naša vesela presenečenja.

Čim dalje človek živi, tem več je grobov, ob katerih obstoji in se zamisli v dni, ki jih je preživel z umrlimi, grobov, ob katerih prebira svoje življenje in s strahom spoznava minljivost. Želi, da bi se povrnilo vse, veselje in bridkost, samo ne ona bridkost, ki jo je kdaj sam komu prizadejal.

III

A. M., četrtošolec: **O rodni dom, o hiše očetove streha ti!**

Moj dom? Ali ga sploh imam? Ali so te sobe, pohištvo, stisnjena in pusta okolica moj dom? Ker je moj oče železničar, se večkrat selimo. Pride ukaz in že se selimo v drug kraj. Ko se privadim enemu kraju, ko ga vzljubim in se vživim v to, da je to moj dom, že pride višja sila in mi ga iztrga. In zopet se moram vživeti v nov kraj, v novo stanovanje, ki mi pa ni dom.

Večkrat si predstavljam dom, kakor ga ima kak moj sošolec, kmetski sin: Na hribčku stoji hišica, bela hišica, in mežika z očmi — okni — pokrita s staro kučmo — slamnato streho —. Tako borna je, tako ponižna, a tako topla! In hlev! Zdi se mi kot starček s pipico, ki se naslanja ob breg. V hlevu pa muka kravica. Ah, tudi lisasta kravica spada pač k domu! Ni torej čudno, če se otroku razveseli srce, kadar po daljšem času zagleda svoj mali dom. Res majhen je, toda tako ljubeč, tako dober in lep, kakor je dobra in

lepa mati, ki prebiva v njem in čaka na svoje otroke, ki prihajajo domov, zdaj veseli, drugič žalostni: toda vedno pridejo domov in dom jih potolaži. In jaz? Nimam doma! Zato pa tem bolj čutim, kaj je dom.

*

Prvikrat na sinjem Jadranu! —

Mrak je že legal na zemljo, ko smo dali Ljubljani slovo. Stroj je zapiskal in odpeljali smo se našemu cilju nasproti. Vlak je brzel vso noč. Naslednje jutro smo si pomeli oči in pogledali skozi okna vagona. Oster veter nam je udaril v obraz, videli smo samo golo skalovje, le tu pa tam se je krivenčilo kako grmičevje. Vlak je drdral preko Gorskega Kotarja. — Polagoma smo se jeli spuščati niže in niže, slednjič smo ugledali morje. »Morje, morje« je hitelo od ust do ust, vzradoščeni smo se gnetli ob oknih vagona. Globoko doli pod nami se je kakor živo srebro bleščal v jutranjem soncu Kvarnerski zaliv. Oko je strmelo ter iskalo parnikov in belih jadrnic. — Nepopisno čustvo obide dušo, ko prvikrat zre na to neskončno, mogočno in veličastno morje, po katerem smelo reže valove nebroj parnikov in belih jadrnic. Na bregu se ciprese in smokve lahno klanjajo, kakor v pozdrav. Vsa ta čarobna lepota skrivnostno vpliva na dušo in je ni mogoče opisati. Kdor morja ni videl, tega ne občuti. — Nekaj trenutkov smo kakor nemi zrlji po morju, nato smo se napotili na strmo pot, preko nebroj stopnic smo šli na Trsat. Krasen je od tu razgled na morje. Oči te vodijo preko gladine do zaslužnjene Istre, kjer samotari tužna Učka. Ogledali smo si Sušak, ter se nakopali v topli morski vodi in dan je minil, kakor bi trenil. Že utrujeni smo odšli prenočit v novozgrajeni dom naše organizacije »Jadranske straže«. — Naslednje jutro smo se vzdramili zgodaj, a sonce nas je prehitelo, že je zlatilo modro-zelene valove. Hitro smo zložili prtljago in se odpravili v pristanišče, ter se vkrcali na parnik »Kosovo«. To je bil za nas zopet nov dogodek. Prvikrat na krovu parnika! Pretaknili in pregledali smo vse prostore in kote parnika, ter z zanimanjem opazovali delo mornarjev. Sirena je zatulila, stroji so zabrnili in parnik se je premaknil, jel je drseti vedno hitreje in hitreje, mogočno je rezal valove in pušal za seboj, dolgo svetlo-zeleno brazdo. Vedno motnejši so postajali obrisi Sušaka in naposled ga nismo mogli več zaznati. — Pristali smo v nekaterih manjših pristaniščih in slednjič prispeli na Rab. Zapustili

smo parnik in stopili na otok med nasade palm in kaktusov. Kako krasen je z drevjem in zelenjem porasli Rab! Takoj smo se odpravili na kopanje, nekoliko smo se ohladili, nato smo pa drug za drugim poskakali v morje. Nekoliko časa smo plavali, se prekucevali in drug drugega škropili. Marsikdo se je nakremžil, ko je nehote okusil grenkoslano vodo. Ko nam je bilo kopanja dovolj, smo zasedli vsaj svoj čolniček in svobodno zaveslali po morju. Vse prehitro je potekal čas, mračilo se je že, zapustiti smo morali čolničke in odhiti na ladjo. — Preživeli smo prvo noč na morju. Spanja nam ni bilo dosti mar, opazovali smo morje, ki se je zdelo v luninem svitu srebrnobelo. Osvetljene ladje, ki smo jih srečavali, so bile kakor stekleni gradovi. Nekako skrivnostni in tihi so bili iznad morske gladine dvigajoči se otoki, tu pa tam so kakor zlobne pošasti štrlele gole čeri. — Naslednjega dne smo pristali v Šibeniku, važni luki naše vojne mornarice, nato pa v Trogiru, starinskem mestu, ki je večidel zgrajen iz kamna. Slednjič nas je parnik privedel v naše največje obmorsko mesto Split. Stopili smo s parnika na splitsko obalo, zajel nas je hlad palmovih drevoredov. Split je en sam spomenik, ilirske, rimske in slovanske umetnosti, divni so ostanki ogromne Dioklecijanove palače. Ko smo si mesto ogledali, smo se povzpeli na Marjan, čigar lepote ni mogoče opisati. Spotoma smo naleteli na cele grme zelenega rožmarina. Z Marjana je lep pogled na eni strani na morje, na drugi pa na kamenite planine. — Naglo je minil dan, bližal se je čas odhoda. Poslovili smo se od morja in mu pomahali v pozdrav. Z Bogom morje! Pozdravljen Jadran, dika, moč in ponos naše lepe Jugoslavije. Naši predniki so zate bojevali krvave boje, izgubili so te, preteklo je mnogo krvi in danes si zopet naš. Tudi danes hlepe po tebi tuje sile, a ti ostaneš naš, dokler bo živel Jugoslovanski narod. Čuvali te bomo! — Košir Jože, sred. tehn. šola.

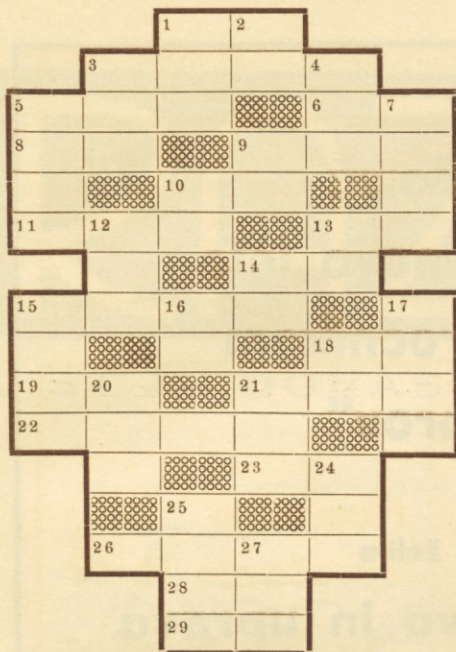
*

Jesenski dnevi. — Močna poletna vročina je ponehala. Nekako hladno nam je, kadar stopimo ob večerni uri pred hišo. Vse govori, da se bliža jesen. Pokošeni travniki vabijo svoje jesenske goste. — Komaj čakam, da pridem popoldne iz šole. Pogledam v hlev. Moja kravica »Čuha« že čaka. Njene oči so ogromne, vendar me prijazno pogleda. Pozna. Popoldne sem njena dobra gospodarica. — Nekoliko mora seveda še

počakati, da se njena pastirica pripravi. V cekarček nekoliko krompirja, kostonja, kruha in lepo knjigo. Knjiga bi morala biti prva, ali želodček ima tudi svoje zahteve. — »Alo! Moja Čuha! Greva na pašo!« Okorno prestopa ogromno telo, pa že gre. Pa tudi mudi se ne njej; meni se pa, da pridem čimprej do dobrot. Zato ji tudi pokažem palico. Umno pospeši korak. — Na travniku sva. Posežem v žep. Kje so vžigalice? V tem žepu jih ni. Pogledam v drugega. Ha, tu so! S čim naj zakurim. Stopim k bližnjemu grmovju, da nalomim nekoliko »fratja«. Naša pametna Čuha je že v zeljniku. Mama, ki je pogledala za nama, je že zagledala moj in Čuhin greh. Od daleč me ošteje pa mi ne gre do srca. Zakurim. Narežem kostonja, naložim v žerjavico krompirja. Ko čakam dobrot, pride na vrsto knjiga. Čuha najbrže dobro ve, da mi tedaj ne sme uhajati v drugo lastnino. Mirno se pase. — Mračí se. Kostonj in krompir je pečen. Lačna sem, dobro mi tekne. Iz farne cerkve vabi »Ave Marija«. — »Domov morava Čuha!« Zadovoljna me pogleda. Pozdravljen pašnik! Jutri na svidenje! Vse veselo in svetlo je v meni. Zapijem. Daleč iz drugega pašnika mi odmeva pesem. — Drenik Vera, Novo mesto.

*

Z mojega potovanja. — Ko sem prišel v soboto iz šole domov, me je moja mama presenetila z veselo novico, da pojdem drugi dan z njo in s sestrico na Brezje in na Bled. — Ko smo se drugo jutro zjutraj odpeljali ob štirih z avtobusom, sem se počutil zelo srečnega. Sicer do pol šestih nisem mogel opazovati krajev, mimo katerih sem se vozil; pa sem se vseeno zabaval, ker so moji sopotniki pravili razne dovtype in peli so. Ob sedmih smo se zapeljali proti Brezjam. Ta kraj se mi je zdel zelo romantičen, ker smo se peljali skoraj ob samih gozdovih. Ko so moji sopotniki zagledali cerkev, so začeli peti pobožne pesmi. Zazdalo se mi je, da smo pravi romarji. Toda čas na Brezjah nam ni dopuščal, da bi se dalje časa mudili v cerkvi. — Nato smo se odpeljali na Bled. Tukaj sem šele zagledal gorenjske krasote, o katerih sem mnogo čital. Seveda, pri avtobusu nas je že čakal brodnik, da nas popelje po jezeru. Popeljali smo se na Otok. Med potjo sem dobil občutek, da se bo čoln prevrnil. Pripeljali smo se le srečno. Potovanja sem bil zelo vesel! — Karel Florijan, Kapla, p. Sv. Jurij ob Taboru.

Zlogovna križanka

V vsak prostorček vstavi besedni zlog.

Vodoravno: 1. trgovski izraz, 3. indijanska ograja, 5. nagnjenost do česa, 6. svetovnoznano letovišče, 8. korito, 9. gibati (srh), 10. šolska potrebščina, 11. vrsta davščine, 13. rešiteljica Izraelcev, 14. roparski cilj, 15. rimski konzul, 18. tvornica čevljev (gen), 19. lekarniški proizvod, 21. žensko ime, 22. natakati, 23. svetopisemski kraj, 26. višek razburljivosti, 28. ta — po prleško, 29. žensko ime.

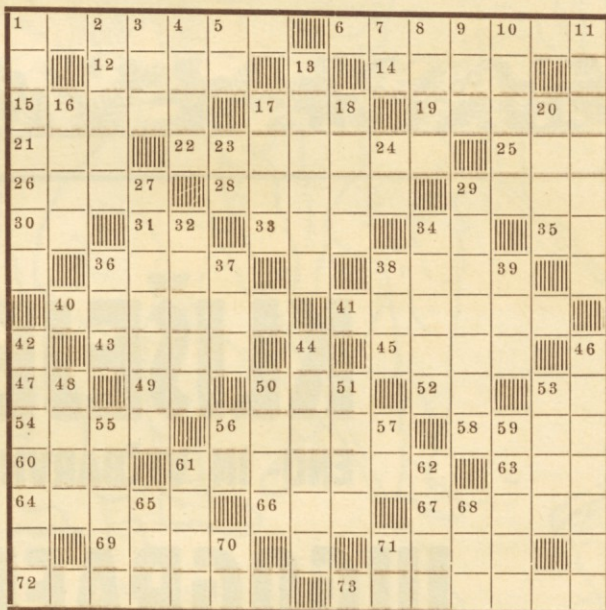
Navpično: 1. pokroviteljica gledaliških iger pri starih Grkih, 2. človekova lastnost, 3. tuj izraz za zmedo, 4. hrvaški list, 5. mala ruta (srh), 7. rimski zarotnik, 9. moško ime, 10. nastaja za čolnom, 12. pirati, 13. lastnost telesa, 14. tarzanova doljla, 15. vrsta potujočih, 16. nabreklost, 17. razvijati se, 18. mesto v Italiji, 20. isto kot ena, 21. poglavje pri verouku, 24. ošabnost, 25. raztelesovalci, 27. peti del celote.

Križanka

Vodoravno:

1 slovenski slovničar, 6 v globoki vodi je treba..., 12 njim, 14 sorodnik, 15 stopinja, 17 del, 19 negativni pol elektrike, 21 ima vsak človek, 22 večni popotnik, 25 Čapkova drama, 26 naj (srbhr.), 28 razvoj, 29 oblika gl. odreti, 30 inicialke umrlega slov. pisatelja, 31 nt, 33 teniški izraz, 34 db, 35 na (nem.), 36 pajek (srb.-hrv.), 38 oteklina, 40 trg. agent, 41 osamljenost, 43 pesnik, 45 del telesa, 47 del kolesa, 49 11, 50 pripadnik starega angl. plemena, 52 osebni zaimek, 53 okrajšava za dolžinsko mero, 54 ... so v dimniku, 56 rožni venec, 58 poljsko orodje, 60 predplačilo, 61 mesto na Hrvaškem, 63 šahovski izraz, 64 podložnik, 66 isto kot 21 vodoravno, 67 grška boginja, 69 sadež, 71 pijan, 72 mesto v Indiji, 73 kontinent.

Navpično: 1 kraj pri Kamniku, 2 dan v tednu, 3 števnik, 4 hrvatska pokrajina, 5 okrajšava za dolžinsko mero, 7 ls, 8 pripadnik izumrlega naroda, 9 ven (srbhr.), 10 zvok, 11 naša filmska igralka, 13 mostič, 16 malta, 17 zmešnjava, 18 nasvet, 20 arabska hrana, 23 okrajšava za konjsko silo, 24 ek, 27 francoski pisatelj, 29 roman Gončarova, 32 predor, 34 francoski pisatelj pustolovskih romanov, 35 duhovnik, 37 morska žival, 38 zabavišče, 39 družinski član, 42 pokrajina ob Savi, 44 svetopisemsko ime, 46 češki skladatelj, 48 židovsko žensko ime, 50 morske živali, 51 osebni zaimek, 53 del roke, 55 rimski brodnik v podzemlju, 56 ma, 57 prislov časa, 59 posedovati, 61 kdor ne vidi je ..., 62 znan slov. pilot, 65 predplačilo, 68 tračnice, 70 sovin glas..., 71 električna enota.

**Lep Božič
in srečno novo leto
vsem naročnikom
„Razorov“**

**želita
uredništvo in uprava**

KLIŠEJE
ENO- IN VEČBARVNE
JUGOGRAFIKA
LJUBLJANA
SV. PETRA NASIP ŠT. 23